

+

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

ΘΕΑΤΡΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών
ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

Μεταπτυχιακή Διατριβή

Θεατρικές Τεχνικές (Μέθοδοι)
στην Αντιμετώπιση του Σχολικού Εκφοβισμού.
Το Πρόγραμμα Remove The Power

Αικατερίνη Αλλαγιώτη

Επιβλέπων Καθηγητής
Θεόδωρος Γραμματάς

Μάιος 2016

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

ΘΕΑΤΡΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών

ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

Μεταπτυχιακή Διατριβή

**Θεατρικές Τεχνικές (Μέθοδοι)
στην Αντιμετώπιση του Σχολικού Εκφοβισμού.
Το Πρόγραμμα Remove The Power**

Αικατερίνη Αλλαγιώτη

**Επιβλέπων Καθηγητής
Θεόδωρος Γραμματάς**

Η παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή υποβλήθηκε προς μερική εκπλήρωση των απαιτήσεων για απόκτηση μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στη Θεατρική Αγωγή από τη Σχολή Θεατρικές Σπουδές του Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου.

Μάιος 2016

Περίληψη

Ο σχολικός εκφοβισμός (Bullying) είναι μια πραγματικότητα με παγκόσμιες διαστάσεις στο σύγχρονο σχολείο και που μπορεί να αποτελέσει εμπόδιο στη διαδικασία μάθησης και στην ψυχική υγεία των παιδιών. Σε παγκύπρια έρευνα που διεξήχθη το 2006-2007 στα πλαίσια του Ευρωπαϊκού Προγράμματος Δάφνη II έδειξε ότι ένας στους δυο μαθητές πιστεύει ότι ένας τουλάχιστον συμμαθητής του υπήρξε θύμα σωματικού εκφοβισμού.

Το εκπαιδευτικό δράμα και οι τεχνικές του (μέθοδοι) ως μέσο έκφρασης και δημιουργίας αποτελούν μια αποτελεσματική βιωματική καινοτόμο μέθοδο αντιμετώπισης του σχολικού εκφοβισμού καθώς και ένα ευρύτερο παιδαγωγικό εργαλείο για την μάθηση και αντιμετώπιση άλλων κοινωνικών προβλημάτων. Μέσα από τις τεχνικές του εκπαιδευτικού δράματος δίνεται η δυνατότητα στους μαθητές να εμβαθύνουν στον ψυχικό και πνευματικό τους κόσμο καθώς και να βελτιώσουν τις κοινωνικές τους δεξιότητες και σχέσεις συνύπαρξης και συνεργασίας με τους συμμαθητές τους.

Η συνεχής αύξηση των ποσοστών του σχολικού εκφοβισμού οδήγησε στη δημιουργία εφαρμογής προγραμμάτων πρόληψης και αντιμετώπισης του φαινομένου όπως είναι το πρόγραμμα “Remove the Power” που παρουσιάζεται στην παρούσα εργασία. Το πρόγραμμα ακολουθεί βασικές μεθόδους και τεχνικές του εφαρμοσμένου θεάτρου (Applied Theater) (process drama, devising theater, social theater, κλπ.) αποδεικνύοντας ότι οι τεχνικές του εκπαιδευτικού δράματος είναι οι καταλληλότερες για ευαισθητοποίηση γύρω από κοινωνικά θέματα αφού προσφέρουν την εμπειρία στη διαδικασία της μάθησης.

Summary

Bullying is a reality with global dimensions in contemporary schools that can be an obstacle in the process of learning and in the psychology of children. During a research done in Cyprus in 2006-2007, under the European Programme “Daphnie 2”, it showed that one in two students believe that at least one of their fellow students was a victim of physical bullying.

Drama in Education and its techniques (methods) as a mean of expression and creativity constitutes an effective, experiential and innovative method of dealing with school bullying as well as a wider pedagogical tool in teaching. Also, it can even help to deal with other social problems. Through the techniques of Drama in Education, students have the opportunity to go in depth with their emotional and spiritual world. Furthermore, they can improve their social skills and their coexistence and cooperation with other students.

Continuous increase of bullying in schools led to the introduction of programmes for the prevention and mitigation of such phenomena. One example of such a programme is “Remove the Power” which is presented in this dissertation. This programme follows the basic methods and techniques of Applied Theatre (process drama, devising theatre, social theatre etc) proving that Drama in Education techniques are suitable for raising awareness around social issues since they offer experience in the process of learning.

Ευχαριστίες προς τον επιβλέποντα καθηγητή μου Κύριο Θεόδωρο Γραμματά για την βοήθεια και καθοδήγηση του στην εκπόνηση της μεταπτυχιακής μου διατριβής.

Ευχαριστώ επίσης, τον Κύριο Χρίστο Χαρίτου και την Κυρία Ναταλία Κουχαρτσιούκ που μου επέτρεψαν να περιλάβω στην εργασία μου το πρόγραμμα τους “Remove the Power” καθώς και τη βοήθεια τους στη συλλογή πληροφοριών που αφορούσαν το πρόγραμμα.

Περιεχόμενα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	iii
SUMMARY.....	iv
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	v
1) ΣΧΟΛΙΚΟΣ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΣ.....	1
1. Ορισμός του σχολικού εκφοβισμού.....	2
2. Περιγραφή του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού.....	3
3. Μορφές Σχολικού εκφοβισμού.....	3
4. Αιτίες εμφάνισης πράξεων του σχολικού εκφοβισμού και γενικά της σχολικής βίας.....	4
4.1 Παράγοντες που σχετίζονται με την οικογένεια.....	6
4.2 Παράγοντες που σχετίζονται με το μαθητή.....	6
4.3 Παράγοντας που σχετίζονται με τον εκπαιδευτικό.....	7
4.4 Παράγοντες που σχετίζονται με το σχολείο.....	8
5. Το προφίλ των θυμάτων, θυτών και των θυτών-θυμάτων που εμπλέκονται στο σχολικό εκφοβισμό.....	8
5.1 Το προφίλ των θυμάτων του σχολικού εκφοβισμού	9
5.2 Το προφίλ των θυτών του σχολικού εκφοβισμού.....	10
5.3 Το προφίλ των θυτών-θυμάτων του σχολικού εκφοβισμού.....	10
5.4 Μαθητές παρατηρητές.	11
6. Τρόποι αντιμετώπισης του σχολικού εκφοβισμού.....	11
7. Το Πρόγραμμα Δάφνη.....	12
2) ΤΕΧΝΙΚΕΣ/ΜΕΘΟΔΟΙ ΠΟΥ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΕΙ ΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΔΡΑΜΑ ΚΑΙ ΜΠΟΡΟΥΝ ΝΑ ΒΟΗΘΗΣΟΥΝ ΣΤΗΝ ΠΡΟΛΗΨΗ ΚΑΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΥ.....	15
8. Τι ονομάζουμε Εκπαιδευτικό Δράμα και ποιός ο ρόλος του εκπαιδευτικού κατά την εφαρμογή του.....	15
9. Τεχνικές/Μέθοδοι που μπορούν να βοηθήσουν στην αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού.....	18
9.1 Αυτοσχεδιασμός.....	19
9.2 Ακίνητη/Παγωμένη Εικόνα	20
9.3 Θεατρικό Παιχνίδι.....	21
9.4 Διερευνητική Δραματοποίηση.....	23
9.5 Δάσκαλος σε ρόλο	24
9.6 Θέατρο Φόρουμ.....	25
10. Προγράμματα και Έρευνες που εφάρμοσαν τεχνικές/μέθοδοι του Δράματος για αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού	27

3) ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ REMOVE THE POWER	31
11. Γενικές πληροφορίες για το πρόγραμμα	31
12. Ιστορική αναδρομή του προγράμματος.....	32
13. Διαδικασία εφαρμογής του προγράμματος.....	33
14. Αποτελέσματα από την εφαρμογή του προγράμματος.....	38
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	43
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ	
A. REMOVE THE POWER.....	45
A.1 Αποτελέσματα προγράμματος από την εφαρμογή 2011-2012.....	45
A.2 Γενικά παραδείγματα απαντήσεων από τις ανατροφοδοτήσεις των εκπαιδευτικών/διευθυντών και γονέων από την εφαρμογή του προγράμματος 2014- 2015.....	48
A.3 Χρήσιμες σελίδες ενημερωτικές για το πρόγραμμα.....	49
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	51

Εισαγωγή

« Μια βροχερή μέρα, ο βασανιστής μου με είχε διατάξει να πάω στη πλατεία. Στεκόμουν εκεί και τον περίμενα τσαλαπατώντας τα υγρά καστανόφυλλα που έπεφταν συνέχεια από τα βρεγμένα δέντρα. Δεν είχα αλλά χρήματα πάνω μου μα είχα φυλάξει κατά μέρος δυο γλυκίσματα για να πάρω μαζί μου να τα δώσω στον Κρόνμερ. Συνήθως στεκόμουν σε μια γωνιά περιμένοντας τον με τις ώρες, και είχα συμβιβαστεί μ' αυτό όπως κάποιος συμβιβάζεται με το αναπόφευκτο».

Έρμαν Έσσε: «Ντέμιαν»

Το πιο πάνω απόσπασμα το βρήκα στο βιβλίο της Ανδρέου (2011:55) και αποφάσισα να το παραθέσω στην εργασία μου γιατί περιγράφει ακριβώς πως νοιώθει και πως συμπεριφέρεται ένα παιδί που δέχεται εκφοβισμό.

Γιατί τα παιδιά πρέπει να βιώνουν καταστάσεις σαν αυτές και να ζουν μέσα στο φόβο και στην απομόνωση; Τι είναι αυτό που προκαλεί ένα παιδί να συμπεριφέρεται στο συμμαθητή του με βία και περιφρόνηση; Ποιος και πώς μπορεί να βοηθήσει να εξαλειφθούν προβλήματα σαν αυτά που εμφανίζονται στο σχολικό χώρο και στο οικογενειακό περιβάλλον των παιδιών; Ερωτήματα όπως αυτά θα προσπαθήσω να απαντήσω μέσα από την παρούσα εργασία καθώς και να εισηγηθώ τρόπους αντιμετώπισης του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού (Bullying) και ειδικότερα μέσω της εφαρμογή των τεχνικών του εκπαιδευτικού δράματος.

Στο δεύτερο μέρος της εργασίας αναλύονται οι τεχνικές (μέθοδοι) του εκπαιδευτικού δράματος που μπορούν να εφαρμοστούν από τους εκπαιδευτικούς στα σχολεία για να ενημερωθούν οι μαθητές, να βοηθηθούν παιδιά που εμπλέκονται σε εκφοβιστικές πράξεις και γενικά να βοηθήσουν στον περιορισμό του προβλήματος.

Στην παρούσα εργασία γίνεται αναφορά στο πρόγραμμα Δάφνη III που εφαρμόστηκε σε σχολεία της Κύπρου με σκοπό τη διερεύνηση των διαστάσεων του προβλήματος

καθώς επίσης και αναφορές σε προγράμματα, όπως είναι για παράδειγμα το Αυστραλέζικο πρόγραμμα *Dracon* και το Ιρλανδικό *Sticks & Stones*, που εφαρμόστηκαν με επιτυχία στο εξωτερικό και που είχαν στόχο την αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού χρησιμοποιώντας τεχνικές του εκπαιδευτικού δράματος.

Στο τελευταίο κεφάλαιο της παρούσας εργασία γίνεται μια παρουσίαση του προγράμματος *Remove the Power* το οποίο ίσως είναι και το μοναδικό στη Κύπρο που χρησιμοποιεί τη μέθοδο του εφαρμοσμένου θεάτρου στα δημοτικά σχολεία με σκοπό να προκαλέσει ερεθίσματα στα παιδιά ώστε να ευαισθητοποιηθούν και να προβληματιστούν γύρω από το θέμα του σχολικού εκφοβισμού. Η έρευνά μου γύρω από το πρόγραμμα στηρίζεται σε πληροφορίες που υπάρχουν στο διαδίκτυο καθώς επίσης και σε πληροφορίες που συνέλεξα από την επαφή με τους δημιουργούς του προγράμματος.

Κύριος μου στόχος μέσα από την εργασία είναι να δείξω πως οι θεατρικές μέθοδοι είναι ένα πολύτιμο εργαλείο στα χέρια των εκπαιδευτικών που μπορεί να βοηθήσει πνευματικά, ψυχικά αλλά και σωματικά τους συμμετέχοντες να αντιμετωπίσουν το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού αλλά και άλλων κοινωνικών προβλημάτων

Κεφάλαιο 1

Σχολικός Εκφοβισμός

1. Ορισμός του Σχολικού εκφοβισμού

Ο εκφοβισμός είναι ένα φαινόμενο νεανικής παραβατικότητας που τα τελευταία χρόνια αποτελεί έντονο πρόβλημα στην κοινωνία και κυρίως στη σχολική κοινότητα. Όλο και πιο συχνά περιστατικά βίας και παραβατικότητας παρουσιάζονται σε γυμνάσια, λύκεια αλλά και σε δημοτικά σχολεία, γεγονός που αντανακλά ή αναπαράγει την ευρύτερη κοινωνική και οικογενειακή βία (Κρόκου 2015:24). Μαθητές εκδηλώνουν βία στους συμμαθητές τους, στους εκπαιδευτικούς ή στη σχολική περιουσία. Τέτοιες εκδηλώσεις βίας παρατηρούνται στα σχολεία εδώ και πάρα πολλά χρόνια, το οποίο όμως, μόλις από το 1997 και έπειτα απασχόλησε την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και αργότερα τις εθνικές κυβερνήσεις των χωρών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Τρίγκα Μέρτικα 2014:42).

Μια ιδιαίτερη και σημαντική εκδήλωση βίας στα σχολεία και η οποία έχει πάρει ανησυχητικές διαστάσεις τα τελευταία χρόνια είναι η βίαιη συμπεριφορά μαθητών ενάντια στους αδύναμους και ευάλωτους συμμαθητές τους. Το φαινόμενο αυτό της σχολικής βίας ονομάστηκε σχολικός εκφοβισμός (Bullying) και έχει σαν αποτέλεσμα τη θυματοποίηση (Victimization). Το φαινόμενο αυτό αφορά όλα τα μέλη της σχολικής κοινότητας, καθώς επηρεάζει αρνητικά το ψυχολογικό κλίμα της τάξης και όλου του σχολείου.

Σχολικός Εκφοβισμός και επιθετικότητα σημαίνει την επικράτηση του δυνατότερου στον ασθενέστερο μέσω της τρομοκρατίας και του εκφοβισμού. Ο δυνατότερος κάνει κατάχρηση εξουσίας και προβαίνει σε πράξεις παραβατικού χαρακτήρα. Ο σχολικός εκφοβισμός εκδηλώνεται μεταξύ ανηλίκων και έχει επαναλαμβανόμενο χαρακτήρα. «Ο όρος bullying παρουσιάστηκε για πρώτη φορά στη διεθνή επιστημονική ορολογία από τον Olweus, για να περιγράψει τις διαδικασίες εκφοβισμού, παρενόχλησης και συστηματικής θυματοποίησης των παιδιών και εφήβων από τους συνομήλικούς τους

και η μεθόδευσή τους προς τους αδύνατους μαθητές (Κρόκου 2015:25). Σύμφωνα με τον Olweus (1993) ένας μαθητής κακοποιείται ή γίνεται θύμα όταν αυτός είναι εκτεθειμένος κατ' επανάληψη και για μεγάλη χρονική διάρκεια στις αρνητικές ενέργειες του συμμαθητή του (Olweus 1993:9).

Ο Besag (1989) υποστηρίζει ότι η σχολική επιθετικότητα είναι συχνά μια διάθεση παρά μια δράση και έχει τις ρίζες του σε πολλές αλληλένδετες διαδικασίες όπως είναι το ταμπεραμέντο, η κοινωνική συμπεριφορά, το επίπεδο επικοινωνίας και αυτοεκτίμησης του παιδιού (Besag 1989:4).

Ο εκφοβισμός μπορεί να γίνεται από ένα και μόνο άτομο- τον νταή- ή από μια ομάδα και ο στόχος μπορεί να είναι ένα μεμονωμένο άτομο-το θύμα- ή μια ομάδα, Στο πλαίσιο του σχολικού εκφοβισμού στόχος γίνεται συνήθως ένας μεμονωμένος μαθητής». Η αρνητική ενέργεια μπορεί να είναι μόνο λόγια (λεκτική) , όπως για παράδειγμα, οι απειλές, ο χλευασμός, το πείραγμα και οι βρισιές. Μπορεί κάποιος να χτυπάει, να σπρώχνει, να κλοτσάει, να στριμώνει, τότε η βία είναι σωματική. Αρνητική ενέργεια αποτελούν επίσης, οι γκριμάτσες, οι άσεμνες χειρονομίες, ο αποκλεισμός κάποιου ατόμου από μια ομάδα και η άρνηση συμμόρφωσης προς την επιθυμία του θύματος (Olweus 2009: 29).

Ένας γενικότερος ορισμός του σχολικού εκφοβισμού προτείνεται από τον Farrington (1993:2) ο οποίος συνδυάζει τις ερμηνείες διαφόρων ερευνητών λέγοντας ότι ο εκφοβισμός έχει τα παρακάτω χαρακτηριστικά στοιχεία:

- 1) Φυσική , λεκτική ή ψυχολογική επίθεση ή προσβολή.
- 2) Πρόθεση να προκαλέσει φόβο, ανησυχία ή πόνο στο θύμα.
- 3) Περιλαμβάνει μια ανισορροπία ισχύος με το δυνατότερο παιδί να πιέζει το αδύναμο.
- 4) Δεν προκαλείται από το θύμα.
- 5) Επαναλαμβάνεται από τα ίδια τα παιδιά για μεγάλη χρονική διάρκεια. (Κουδουγκέλη 2008:216).

2. Περιγραφή του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού

Ο Olweus υπογραμμίζει, επίσης ότι ο όρος εκφοβισμός «δε χρησιμοποιείται ή δε θα πρέπει να χρησιμοποιείται όταν παλεύουν ή φιλονικούν δυο μαθητές περίπου της ίδιας (σωματικής ή ψυχικής) δύναμης. Για να μιλήσουμε για εκφοβισμό-βία-πρέπει να υπάρχει διαφορά δύναμης (σχέση ασύμμετρης δύναμης), πράγμα που σημαίνει ότι ο μαθητής ο οποίος εκτίθεται στις αρνητικές ενέργειες δυσκολεύεται να αμυνθεί και είναι αβοήθητος έναντι εκείνου ή εκείνων που τον παρενοχλούν» (Olweus 2009:30).

Όπως προαναφέρθηκε η θυματοποίηση είναι το αποτέλεσμα μιας επιθετικής πράξης κατά την οποία μεταξύ θύτη και θύματος αναπτύσσεται ανισορροπία δύναμης (συναισθηματικής, σωματικής, γνωστικής) και το θύμα δεν μπορεί να αμυνθεί. Το θύμα αναστατώνεται και εκδηλώνει τις εσωτερικές του ψυχικές εντάσεις με κλάμα ή θυμό. Ο θύτης από την πλευρά του δεν εκδηλώνει κανένα συναίσθημα, αδιαφορεί για το θύμα και το θεωρεί υπεύθυνο για την επίθεση που δέχτηκε και γι' αυτό του αξίζει να υποφέρει (Τρίγκα Μέρτικα 2014:42).

3. Μορφές σχολικού εκφοβισμού

1) ΛΕΚΤΙΚΟΣ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΣ (Verbal bullying)

Ο θύτης ενοχλεί το θύμα κατ' επανάληψη βρίζοντας, κοροϊδεύοντάς τον με επίθετα και τον προσβάλλει γενικά με λόγια και χειρονομίες. Σκοπός του θύτη να ταπεινώσει και να εξευτελίσει το θύμα και να υποσκάψει την αυτοπεποίθησή του και το καθιστά ανίκανο να προσαρμοστεί και να αφεθεί στις σχέσεις του με τους συμμαθητές του. Προκαλεί ευκολότερα πόνο γιατί είναι γρήγορο και άμεσο (Αρτέμη 2014: 9) .

2) ΣΩΜΑΤΙΚΟΣ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΣ (Physical bullying)

Ο σωματικός εκφοβισμός περιλαμβάνει τη φυσική βία που ασκεί ο θύτης στο θύμα του, κλωτσιές, γροθιές, χτυπήματα, σπρωξιές ακόμη και φθορά της προσωπικής περιουσίας του θύματος.

3) ΕΜΜΕΣΟΣ Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΣ (Social bullying)

Ο θύτης προκαλεί τον κοινωνικό αποκλεισμό και απομόνωση του θύματος από την παρέα και γενικά από την κοινωνία διαδίδοντας ψευδείς ειδήσεις για το θύμα και την

οικογένειά του. Έτσι το θύμα γίνεται ανεπιθύμητο, μισητό και σε κάποιες περιπτώσεις αηδιαστικό (Αρτέμη 2014:11).

4) ΕΚΒΙΑΣΜΟΣ (Extortion)

Σε αυτή τη μορφή εκφοβισμού ο θύτης εξαναγκάζει το θύμα του να του παραδώσει το χαρτζιλίκι του και το κολατσιό του και το απειλεί ότι θα προβεί σε χειρότερες ενέργειες αν μαρτυρήσει το συμβάν στους γονείς ή στο δάσκαλό του.

5) ΟΠΤΙΚΟΣ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΣ (Visual bullying)

Ο οπτικός εκφοβισμός πραγματοποιείται όταν ο θύτης γράφει ένα προσβλητικό για το θύμα σημείωμα και το περνάει στους συμμαθητές τους από χέρι σε χέρι ή το τοποθετεί σε περίοπτη θέση στο σακίδιο του θύματος ή στο ντουλάπι του. Εναλλακτικά σχεδιάζει γκράφιτι παρεμφερούς σημειολογίας στον πίνακα της τάξης, στους τοίχους ή στους διαδρόμους του σχολείου.

6) ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟΣ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΣ (Cyber bullying)

Ο θύτης χρησιμοποιεί ηλεκτρονικά μέσα (e-mail, σελίδες κοινωνικής δικτύωσης, ιστόχώρους, blogs) για να διασπείρει ύβρεις και ψευδείς φήμες για το θύμα. Η ηλεκτρονική παρενόχληση γίνεται και μέσω του κινητού τηλεφώνου αποστέλλοντας μηνύματα και φωτογραφίες με επιθετικό, προσβλητικό ή ρατσιστικό ή απειλητικό περιεχόμενο. Με τον ηλεκτρονικό εκφοβισμό ο θύτης μπορεί να κρατήσει την ανωνυμία του χρησιμοποιώντας ψευδή στοιχεία ή κάνει χρήση ονόματος άλλου χρήστη και έτσι περιορίζονται οι πιθανότητες να αναγνωριστεί και να τιμωρηθεί. (Τσοπανίδου 5,6). Πρόκειται για συναισθηματικό εκφοβισμό ο οποίος μπορεί να είναι χειρότερος από το σωματικό και είναι δύσκολο να περιοριστεί, αφού δεν υπάρχει περιορισμός των μηνυμάτων που διανέμονται ηλεκτρονικά, ούτε του αριθμού των παραληπτών που μπορούν να γίνουν δέκτες αυτών των μηνυμάτων. (Αρτέμη 2014:9,10).

7) ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΟΣ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΣ (Sexual bullying)

Ο δράστης προξενεί ένα αίσθημα αμηχανίας και ντροπής στο θύμα με αισχρά σκίτσα, ανήθικες χειρονομίες, αγενή «αστεία» και σχόλια σεξουαλικού περιεχομένου εις βάρος του θύματος και ερωτήσεις παρόμοιας θεματικής. Επιπλέον μπορεί να αγγίζει το θύμα σε διάφορα σημεία παρά τη θέλησή του, περίπτωση στην οποία διακρίνεται από τη σεξουαλική παρενόχληση με ποσοτικά κριτήρια.

5) ΡΑΤΣΙΣΤΙΚΟΣ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΣ (Racial bullying)

Πρόκειται για μια περίπτωση εκφοβισμού που εκφράζεται σωματικά, κοινωνικά ή ψυχολογικά, και αποσκοπεί να στιγματίσει τη διαφορετικότητα του θύτη ως προς τη φυλή, την οικονομική κατάσταση, την κοινωνική τάξη ή γιατί είναι καινούργιος μαθητής στο σχολείο. Παιδιά με αναπηρίες έχουν περισσότερες πιθανότητες να εκφοβιστούν σε σχέση με τους συνομήλικούς τους (Αρτέμη 2014:12).

4. Αιτίες εμφάνισης πράξεων εκφοβισμού και βίας στα σχολεία

Σύμφωνα με την Ανδρέου (2011) ιδανικός χώρος για την εκδήλωση συμπεριφορών δράστη/θύματος είναι το σχολείο καθώς αποτελεί έναν κοινωνικόπονητικό μηχανισμό ευάλωτο στην κοινωνική πίεση και τη συνακόλουθη εναλλαγή των συσχετισμών δύναμης (Ανδρέου 2011:260).

Μια ολοκληρωμένη μελέτη των προβλημάτων συμπεριφοράς των μαθητών στο σχολικό τους περιβάλλον, θα πρέπει απαραίτητα να περιλαμβάνει και τους αιτιώδεις παράγοντες που οδηγούν τα παιδιά σε τέτοιου είδους συμπεριφορές και μπορούμε να τους διαχωρίσουμε σε ψυχολογικούς, οικογενειακούς, κοινωνικούς, γνωστικούς και συναισθηματικούς παράγοντες (Κρόκου 2015: 35). Αν οι ειδικοί και κυρίως οι εκπαιδευτικοί ερμηνεύσουν με ορθό τρόπο τα αίτια που οδηγούν τους μαθητές στο σχολικό εκφοβισμό θα κατανοήσουν ευκολότερα το πρόβλημα και θα οδηγηθούν σε μια πιο αποτελεσματική παρέμβαση για αντιμετώπιση του.

Η Κρόκου (2015) τονίζει πως οι λόγοι που οδηγούν στη βία διαφέρουν ανάλογα με την κοινωνικοοικονομική κατάσταση του ατόμου, την ιστορική συγκυρία, την κουλτούρα και τον πολιτισμό και αναφέρει για παράδειγμα τη φτώχεια, την ανεπαρκή γονική υποστήριξη και επιρροή, την ελλιπή καλλιέργεια κλπ. (Κρόκου 2015:23).

Η Μέρτικα(2014) κάνει αναφορά σε τρεις θεωρίες-προσεγγίσεις της αιτιολογίας των προβλημάτων συμπεριφοράς των θυτών. Η συμπεριφοριστική θεωρία της χωρίζεται σε δυο υπό κατηγορίες, τη γνωστική προσέγγιση και την κοινωνική προσέγγιση. Η γνωστική προσέγγιση υποστηρίζει πως τα προβλήματα συμπεριφορών των μαθητών

είναι αποτέλεσμα των ελλείψεων ή διαταραχών που αφορούν τις γνωστικές ικανότητες των παιδιών και η κοινωνική προσέγγιση υποστηρίζει ότι η κοινωνία ευθύνεται για τα προβλήματα συμπεριφοράς των παιδιών στιγματίζοντας όσα αποκλίνουν από την κοινωνικά αποδεκτή συμπεριφορά (Τρίγκα Μέρτικα 2014:62).

Η δεύτερη θεωρία είναι της ελλειμματικότητας που αποδίδει τα προβλήματα συμπεριφοράς των μαθητών μέσα στην τάξη στην αδυναμία τους να οργανώσουν και να εκφράσουν αποτελεσματικά τη συμπεριφορά τους. Η τρίτη και τελευταία θεωρία-προσέγγισης είναι της ικανοποίησης των αναγκών που υποστηρίζει ότι η προβληματική συμπεριφορά του παιδιού είναι ένα είδος διαμαρτυρίας του προς το άμεσο περιβάλλον του που δεν το στηρίζει και δεν του ικανοποιεί τις ανάγκες του (Τρίγκα Μέρτικα 2014: 62).

4.1 Παράγοντες που σχετίζονται με την οικογένεια

Τα παιδιά που έχουν καλές σχέσεις με την οικογένειά τους και βιώνουν αγάπη, ενδιαφέρον, κατανόηση, στήριξη και νοιώθουν ασφάλεια και προσωπική επάρκεια δεν εκδηλώνουν προβλήματα αρνητικής συμπεριφοράς, σε αντίθεση με τα παιδιά που ζουν σε αυταρχικές και τιμωρητικές οικογένειες και που στερούνται την αγάπη και την προσοχή της οικογένειάς τους.

Η πλειονότητα των παιδιών που εκδηλώνουν εκφοβιστική συμπεριφορά προς τους άλλους προέρχονται συνήθως από διαλυμένες οικογένειες ή αποδιοργανωμένες με διαταραγμένη οικογενειακή ζωή και ενδοοικογενειακές συγκρούσεις που μπορεί να οφείλονται σε ποικίλα αίτια ανάμεσα στα οποία μπορούμε να αναφέρουμε τον εθισμό των γονέων σε ναρκωτικές ουσίες και στον αλκοολισμό ή στο χαμηλό εισόδημα τους που δεν μπορεί να καλύψει τις οικονομικές ανάγκες της οικογένειας. Ο θάνατος ενός εκ των δύο γονέων και το διαζύγιο θεωρούνται επίσης αιτίες για αποκλίνουσα συμπεριφορά εκ μέρους των παιδιών (Τρίγκα Μέρτικα 2014:63).

4.2 Παράγοντες που σχετίζονται με το μαθητή

Οι μαθητές που καταφεύγουν σε μη αποδεκτές αντιδράσεις και συμπεριφορές αποζητούν συνήθως να αποσπάσουν τη προσοχή του εκπαιδευτικού, των συμμαθητών τους και των γονέων τους. Επιζητούν δύναμη και εκδίκηση, λόγω του συναισθήματος

απογοήτευσης που νοιώθουν από το ευρύτερο κοινωνικό τους περιβάλλον και από τη συμπεριφορά των εκπαιδευτικών που μπορεί να ήταν καταπιεστική.

Σε προβληματικές συμπεριφορές και σε εκδηλώσεις βίας καταφεύγουν επίσης και παιδιά με σωματικές αδυναμίες και ενδοψυχικές συγκρούσεις. Σωματικές αδυναμίες όπως οι κληρονομικές ατέλειες, οι αιτίες νευρολογικής φύσης και βιοχημικές ανωμαλίες μπορούν να προκαλέσουν ανικανότητα συγκέντρωσης της προσοχής, υπερκινητικότητα, παρορμητισμό, στρες ή και άλλα προβλήματα συμπεριφοράς. Οι ενδοψυχικές τους διαταραχές που προκαλούνται από συγκρούσεις των παιδιών με άλλα άτομα και η μη ικανοποίηση βασικών κοινωνικών συναισθηματικών και ψυχολογικών αναγκών στη βρεφική και νηπιακή ηλικία αφήνουν ψυχικά τραύματα στα παιδιά που μπορεί να τα εμποδίζουν να αναπτύξουν καλές διαπροσωπικές σχέσεις και μηχανισμούς ενδοπροσωπικής και διαπροσωπικής προσαρμογής (Τρίγκα Μέρτικα 2014:66).

4.3 Παράγοντες που σχετίζονται με τον εκπαιδευτικό

Ο ρόλος του εκπαιδευτικού στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς των μαθητών είναι ιδιαίτερα σημαντικός καθώς ο εκπαιδευτικός είναι ένα καθημερινό κομμάτι της ζωής των μαθητών ο οποίος τους συμβουλεύει και τους καθοδηγεί με την ψήφο εμπιστοσύνης που του δείχνουν. Ο εκπαιδευτικός πρέπει να έχει την ικανότητα να προκαλεί το ενδιαφέρον και την περιέργεια των παιδιών, να κατανοεί τους μαθητές και να έχει θετική διάθεση, υπομονή, αυτοέλεγχο, να είναι κοντά στους μαθητές του σε κάθε τους πρόβλημα.

Όσο αφορά τον εκπαιδευτικό και στο κοινωνικό φαινόμενο που μας απασχολεί στη παρούσα εργασία ο Boulton (1997) τονίζει ότι, αν ο εκπαιδευτικός δεν παρεμβαίνει σε πράξεις εκφοβιστικές επιτρέπει στη βία να συνεχιστεί και υποδηλώνει ότι ο σχολικός εκφοβισμός είναι αποδεκτός αφού δεν υπάρχουν συνέπειες. Ο Boulton (1997) αναφέρει ότι η απουσία παρέμβασης εκ μέρους του εκπαιδευτικού οφείλεται στη μη αναγνώριση συμβάντων εκφοβισμού καθώς πιο εύκολα παρεμβαίνουν σε φαινόμενο σωματικής βίας) παρά σε λεκτικό (Boulton 1997:224).

Ο νέος ρόλος που αναλαμβάνει ο εκπαιδευτικός εφαρμόζοντας τεχνικές και μεθόδους του εκπαιδευτικού δράματος το κάνει παιδαγωγό-εμπυχωτή, δάσκαλο-καλλιτέχνη που

ξεφεύγει από τη διάσταση της καθαρά νοησιαρχικής επικοινωνίας και εμπλουτίζει τη διδασκαλία του με τεχνικές και στοιχεία του δράματος και του θεάτρου, συμβάλλοντας με τη σειρά του στην αλλαγή των παραδοσιακών δομών και σχέσεων του εκπαιδευτικού συστήματος (Γραμματάς, 2011:76). «Ο δάσκαλος δεν επιχειρεί να μεταδώσει γνώσεις, αλλά επιχειρεί να προσφέρει κίνητρα μάθησης και να ενδυναμώσει το μαθητή να οικοδομήσει τη γνώση.» (Johnson and O'Neil, 1984:85).

4.4 Παράγοντες που σχετίζονται με το σχολείο

Το σχολείο είναι ο χώρος στον οποίο οι μαθητές περνούν αρκετό χρονικό διάστημα καθημερινά και στο οποίο καλούνται να εγκλιματιστούν, να δραστηριοποιηθούν και να αποκομίσουν τις γνώσεις που τους προσφέρει.

Οι μαθητές θέλουν να περνούν το χρόνο τους μέσα σ' ένα ευχάριστο περιβάλλον που δεν θα τους προκαλεί πίεση και άγχος. Τα παιδιά δεν θέλουν ένα αυταρχικό εκπαιδευτικό σύστημα που να διαθέτει υπερβολική ποσότητα διδακτέας ύλης που να είναι πιο κάτω από τις δυνατότητές τους και να τους προκαλεί ανία, αλλά ούτε και ένα αυστηρά οργανωμένο αναλυτικό ωρολόγιο πρόγραμμα μπορεί να κεντρίσει το ενδιαφέρον του μαθητή και να τον κρατήσει κοντά στη μάθηση. Το σχολείο δεν πρέπει να δημιουργεί συνθήκες μιας στείρας εκπαιδευτικής διαδικασίας που στερεί από το μαθητή το ενδιαφέρον για μάθηση και βγάζει στην επιφάνεια τις μαθησιακές δυσκολίες του στις οποίες το εκπαιδευτικό σύστημα δεν είναι σε θέση να το βοηθήσει να τις αντιμετωπίσει. Όταν από το μαθητή στερούν το πραγματικό ενδιαφέρον για μάθηση, ο μαθητής εκδηλώνει προβλήματα συμπεριφοράς, όπως ανίας, απάθεια και διατάραξης (Τρίγκα Μέρτικα 2014: 72,73).

5. Το προφίλ των θυμάτων, των θυτών και των θυτών-θυμάτων του σχολικού εκφοβισμού.

Σύμφωνα με μελέτες τα αγόρια εμπλέκονται περισσότερο ως δράστες ή και θύματα επιθετικής συμπεριφοράς από τα κορίτσια ανεξάρτητα από την ηλικία τους (Κουδιγκέλη 2008:217), ενώ άλλες μελέτες υποστηρίζουν πως δεν υπάρχει συστηματική διαφορά φύλου στην άσκηση σωματικής και ψυχολογικής βίας στο χώρο του σχολείου (Κουδιγκέλη 2008: 217).

Ο Dan Olweus βασισμένος στη δική του έρευνα υποστηρίζει τη μείωση των περιστατικών εκφοβισμού σε μεγαλύτερες ηλικίες (Olweus 2009:34). Ο σωματικός εκφοβισμός μεταξύ των αγοριών είναι συχνός ενώ τα κορίτσια χρησιμοποιούν πιο λεπτούς και έμμεσους τρόπους παρενόχλησης, όπως η συκοφαντία, η σπερμολογία και η χειραγώγηση των φιλικών σχέσεων. Είναι τεκμηριωμένο πως τα αγόρια πέφτουν θύματα εκφοβισμού ή είναι αυτουργοί άμεσου εκφοβισμού γιατί οι σχέσεις μεταξύ τους είναι σε γενικές γραμμές πιο δύσκολες, πιο σκληρές και πιο επιθετικές απ' ό,τι οι σχέσεις των κοριτσιών μεταξύ τους (Olweus 2009:38,39).

Τα αίτια του εκφοβισμού δεν έχουν να κάνουν με το φύλο του θύτη ή του θύματος, αλλά με τα χαρακτηριστικά του κάθε παιδιού, τον τρόπο ανατροφής τους και τα χαρακτηριστικά του σχολείου και του ψυχολογικού κλίματος που επικρατεί σε αυτό (Κουδιγκέλη (2008) 220).

5.1 Το προφίλ των θυμάτων του σχολικού εκφοβισμού

Κατά κανόνα οι μαθητές-θύματα δεν είναι δημοφιλή στο σχολείο, είναι απομονωμένα, χωρίς συμμαθητές φίλους και αυτό αφορά και τα αγόρια και τα κορίτσια. Οι μαθητές-θύματα είναι συνήθως μη επιθετικά γι' αυτό και κρατούν αρνητική στάση προς τη βία και τη χρήση βίαιων μέσων. Το παθητικό ή υποτακτικό θύμα όπως το χαρακτηρίζει ο Olweus διακατέχεται από άγχος και ανασφάλεια, με χαμηλή αυτοεκτίμηση και έλλειψη δυναμικότητας. Όταν δέχεται επίθεση από άλλους μαθητές, αντιδρά συχνά με κλάμα και με εύκολη απόσυρση χωρίς να προβεί σε καμία ενέργεια άμυνας και υποστήριξης του εαυτού τους. Θεωρεί τον εαυτό του αποτυχημένο και αισθάνεται ανόητος και άχαρος, ενώ είναι ντροπαλός (Olweus 2009:51). Αυτά τα παιδιά είναι συχνά σωματικά αδύναμα ή τυχαίνει κάποιες φορές να ξεχωρίζουν για κάποιο εμφανές χαρακτηριστικό τους, όπως η παχυσαρκία, τραυλισμός κ.ά. (Olweus 1997, Κουδιγκέλη 2008:219)

Μια δεύτερη κατηγορία μαθητών-θυμάτων είναι τα προκλητικά θύματα, τα οποία χαρακτηρίζονται από ένα συνδυασμό αγχώδους και επιθετικής συμπεριφοράς παρουσιάζοντας προβλήματα συγκέντρωσης και υπερκινητισμού και η συμπεριφορά τους ενδέχεται να προκαλέσει έντονο εκνευρισμό και ένταση γύρω τους (Olweus 2009:52).

Σύμφωνα με το θεατροπαιδαγωγικό πρόγραμμα που εφαρμόστηκε για την αντιμετώπιση του φαινομένου της σχολικής βίας «Δεν φοβάμαι...έχω φίλους, εσύ;» οι μαθητές θύματα δυσκολεύονται να συνειδητοποιήσουν τις αιτίες του προβλήματος και να ενεργήσουν ψύχραιμα και λογικά. Εστιάζουν στις δικές τους αδυναμίες ή επιρρίπτουν όλες τις ευθύνες στους άλλους. Και στις δύο περιπτώσεις το αποτέλεσμα είναι να παραμένουν παθητικοί δέκτες της επιθετικότητας των άλλων, να μην μπορούν να διαχειριστούν αποτελεσματικά το πρόβλημα και να βρίσκονται παγιδευμένοι σε μια αδιέξοδη κατάσταση (Βούλγαρη, Μπικάρης, Παναγιωτόπουλου, Στειακάκη 2012:158).

5.2 Το προφίλ των θυτών του σχολικού εκφοβισμού

Οι μαθητές-θύτες είναι συνήθως παιδιά με αυταρχική προσωπικότητα και με τάσεις επιθετικότητας προς τους συνομήλικους τους, τους δασκάλους τους, τους γονείς τους και σε άλλους ενήλικες. Είναι παρορμητικοί, σίγουροι για τον εαυτό τους και έχουν την ανάγκη να νιώσουν κυρίαρχοι στη ζωή των άλλων μαθητών (Olweus 2009:53). «Ο θύτης αποζητά συνήθως την ανοιχτή και δημόσια διαμάχη με στόχο να επιβεβαιώσει την υπεροχή του και να επιβληθεί στην ομάδα των συνομήλικων του» (Κουδιγκέλη 2008:219).

Οι νταήδες, όπως αλλιώς ονομάζονται οι μαθητές-θύτες, είναι δημοφιλείς στο σχολείο και συχνά περιβάλλονται από μια μικρή ομάδα δύο ή τριών φίλων τους που τους υποστηρίζουν και τους συμπαθούν. «Μια κοινή θέση μεταξύ ψυχολόγων και ψυχιάτρων είναι ότι τα άτομα με επιθετική και βάνανση συμπεριφορά είναι «κατά βάθος» ανασφαλής» ο Olweus όμως βάσει των δικών του δεδομένων απορρίπτει αυτή την εκδοχή (Olweus 2009:54).

5.3 Το προφίλ των θυτών-θυμάτων του σχολικού εκφοβισμού

Οι ερευνητές διαχωρίζουν ακόμα μια κατηγορία παιδιών, η οποία παρουσιάζει κοινά χαρακτηριστικά και με τους θύτες και με τα θύματα. Αυτά τα παιδιά είναι επιθετικά και έχουν υψηλή αυτοπεποίθηση όταν βρίσκονται ανάμεσα σε φίλους τους και σε άτομα που τους αποδέχονται, όταν όμως βρίσκονται μακριά από το οικείο τους περιβάλλον νιώθουν ανασφάλεια και εύκολα θυματοποιούνται. (Κουδιγκέλη 2008:220).

Τα παιδιά αυτά αντιμετωπίζουν δυσκολίες και στο οικογενειακό τους περιβάλλον αφού νιώθουν έντονο το αίσθημα της έλλειψης αγάπης και αποδοχής από τους γονείς τους οι

οποίοι για να ελέγξουν τις απρεπείς συμπεριφορές τους ξεσπούν σε αυτά με βίαιες ενέργειες όπως ο ξυλοδαρμός (Κουδιγκέλη 2008: 220).

5.4 Μαθητές-Παρατηρητές

Ακόμα μια κατηγορία μαθητών που εμπλέκονται άθελά τους σε ένα επεισόδιο εκφοβισμού είναι οι μαθητές παρατηρητές που μένουν αμέτοχοι και παρακολουθούν παθητικά την αδικία που γίνεται σε βάρος κάποιου συμμαθητή τους. Τα παιδιά αυτά επιλέγουν να μην εμπλακούν και να πάρουν θέση γιατί φοβούνται πώς αν υπερασπιστούν το θύμα κινδυνεύουν να γίνουν και οι ίδιοι θύματα.

6. Τρόποι αντιμετώπισης του σχολικού εκφοβισμού

Έρευνες που πραγματοποιήθηκαν στο εξωτερικό έδειξαν ότι το παγκόσμιο αυτό φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού έχει πιο σοβαρές διαστάσεις και είναι πιο διαδεδομένο στις μέρες μας από ό,τι ήταν πριν δεκαπέντε χρόνια. Ο Olweus επισημαίνει πως από μελέτες που έγιναν κυρίως κατά τη δεκαετία του 1970 τα ποσοστά είναι χαμηλότερα σε σχέση με την έρευνα που πραγματοποίησε στη Νορβηγία το 1983-4. Διαπίστωσε ότι το 15% του συνόλου των μαθητών εμπλέκεται σε επεισόδια εκφοβισμού/θυματοποίησης είτε ως νταήδες είτε ως θύματα (Olweus 2009:32).

Κύριες αιτίες επιδείνωσης του φαινομένου θεωρούνται:

- 1) Η δημιουργία πολυπληθών και ανομοιογενών τάξεων και σχολείων που οδήγησε στη δημιουργία ενός πολυπολιτισμικού εκπαιδευτικού συστήματος λόγω αύξησης του μαθητικού πληθυσμού εξαιτίας κυρίως της μετανάστευσης.
- 2) Τα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα της εποχής μας οδηγούν στην κατάρρευση των αξιών, στην αλλαγή των σχέσεων και των συμπεριφορών και στην εκδήλωση κάθε μορφής βίας.

Η συνεργασία του σχολείου με την οικογένεια και με άλλους κοινωνικούς φορείς οδηγεί στη σωστή διάγνωση των αιτιών και στην καίρια αντιμετώπιση κάθε φαινομένου βίας. Το σχολείο πρέπει να προσφέρει σεβασμό, εκτίμηση και ασφάλεια στους μαθητές και επίσης, να ενθαρρύνει την αρμονική κοινωνική και συναισθηματική τους ανάπτυξη όπως και την ανάπτυξη προστατευτικών παραγόντων και δεξιοτήτων, που οδηγούν στην αποφυγή προβλημάτων συμπεριφοράς και προάγουν μη βίαιους τρόπους στις διαπροσωπικές σχέσεις (Κουδιγκέλη 2008:225,226).

Η ενεργή συμμετοχή εκπαιδευτικών και γονέων, και η εφαρμογή συγκεκριμένων προγραμμάτων ενάντια στον εκφοβισμό θα εξασφαλίσει μια σωστή και ισορροπημένη διαπαιδαγώγηση. Οι μαθητές θα διδαχθούν:

A) πώς να έχουν αυτοέλεγχο, να εξετάζουν και να προσέχουν τα σημάδια θυμού στον εαυτό τους και στους άλλους.

B) να εκφράζουν με διαφορετικούς τρόπους τα συναισθήματά τους σε ποικίλες περιστάσεις.

Γ) Να κατανοήσουν ότι αρκετές φορές τα συναισθήματά μας μπορεί να αλλάξουν ανάλογα με τον τρόπο που σκεφτόμαστε.

Δ) πώς να αναπτύξουν την ικανότητα να αντεπεξέρχονται λεκτικά και με καλύτερο τρόπο σε δηλώσεις και κρίσεις, οι οποίες θίγουν τους ίδιους και τους άλλους.

Ε) πως να αναπτύξουν την ικανότητα επίλυσης προβλημάτων μέσα από την καλλιέργεια των απαραίτητων δεξιοτήτων και στρατηγικών σχεδιασμού, ελέγχου, ανατροφοδότησης και διορθωτικής παρέμβασης (Κουδιγκέλη 2008: 223).

7. Το πρόγραμμα Δάφνη

Στην Κύπρο το μέγεθος του προβλήματος του σχολικού εκφοβισμού καταγράφηκε για πρώτη φορά με την εφαρμογή του διακρατικού προγράμματος Δάφνη II το 2007-2008 και το 2009-2010 με το διακρατικό πρόγραμμα Δάφνη III. Και στα δυο προγράμματα συντονιστής του προγράμματος ήταν η Εταιρεία Ψυχοκοινωνικής Υγείας του παιδιού και του Εφήβου της Ελλάδας με τη συνεργασία της Υπηρεσίας Εκπαιδευτικής Ψυχολογίας του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού και τις Υπηρεσίες Ψυχικής Υγείας Παιδιών και Εφήβων του Υπουργείου Υγείας. Μαζί με την Κύπρο και την Ελλάδα, στο πρόγραμμα συμμετείχαν η Πολωνία (Πανεπιστήμιο Νικόλαος Κοπέρνικος-Τμήμα Ψυχιατρικής) και η Λιθουανία (Πανεπιστήμιο του Βίλνιους).

Το πρόγραμμα Δάφνη II «Πρόγραμμα Αξιολόγησης Αναγκών και Ευαισθητοποίησης στο θέμα εκφοβισμού (Bullying) μεταξύ μαθητών στο σχολείο» αφορούσε μαθητές ηλικίας 11-14 χρονών σε αντιπροσωπευτικό δείγμα 1600 μαθητών (400 παιδιά ΣΤ' τάξης δημοτικού και 1200 παιδιά γυμνασίου) από τις ελεύθερες περιοχές της Κύπρου. Το πρόγραμμα Δάφνη III «Αύξηση ενημερότητας και Πρόληψης της εκφοβιστικής συμπεριφοράς μεταξύ μαθητών: Ανάπτυξη και Εφαρμογή ενός Σχολικού Προγράμματος

Κατάρτισης για Εκπαιδευτικούς» αφορούσε μαθητές ηλικίας 10-12 χρονών σε αντιπροσωπευτικό δείγμα 681 μαθητών από τις ελεύθερες περιοχές της Κύπρου.

Στόχος του προγράμματος Δάφνη II ήταν η καταγραφή του προβλήματος του εκφοβισμού στα σχολεία, η μελέτη των στάσεων, των αντιλήψεων και των γνώσεων των εμπλεκόμενων ομάδων (μαθητές, εκπαιδευτικοί, γονείς) γύρω από το πρόβλημα, η ευαισθητοποίησή τους για την πρόληψη του εκφοβισμού και η εφαρμογή ενός πιλοτικού προγράμματος παρέμβασης και η αξιολόγηση του. Το πρόγραμμα Δάφνη III στόχευε στην πρόληψη της εκφοβιστικής συμπεριφοράς μεταξύ των μαθητών του σχολείου μέσω της ανάπτυξης και εφαρμογής ενός «προληπτικού εργαλείου που αυξάνει την ενημερότητα» για τους εκπαιδευτικούς της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και οι οποίοι θα μπορούν να το χρησιμοποιούν για να πραγματευτούν το θέμα της εκφοβιστικής συμπεριφοράς με τους μαθητές, να ευαισθητοποιήσουν τους μαθητές για την αντιμετώπιση και πρόληψη επεισοδίων εκφοβισμού και για να αναπτύξουν την επικοινωνία μεταξύ των μαθητών.

Σε παγκύπρια κλίμακα τα αποτελέσματα του προγράμματος Δάφνη II έδειξαν ότι το 5,4% των μαθητών ήταν θύτες, το 7,4% ήταν θύματα και το 4,2% ήταν θύτες και θύματα, δηλαδή το 17% των μαθητών ηλικίας 11-14 συμμετείχαν σε εκφοβιστικές ενέργειες. Το ποσοστό 17% των μαθητών που δήλωσαν ότι υπήρξαν θύματα σχολικού εκφοβισμού τουλάχιστον μια φορά την εβδομάδα αναδείχθηκε επίσης σαν αποτέλεσμα της έρευνας στο Δάφνη III. Στην ίδια έρευνα το 7,7 % των μαθητών ήταν θύτες με την ίδια συχνότητα και το 6,3% των μαθητών ήταν θύτες και θύματα. Το 10% των μαθητών παρουσίασαν σοβαρή μορφή διαταραχής μετατραυματικού άγχους, το οποίο φαίνεται εν μέρει να σχετίζεται με τον εκφοβισμό που δέχονται στο σχολείο.

Και στα δυο προγράμματα τα ερευνητικά αποτελέσματα ανάδειξαν ότι τα προγράμματα παρέμβασης στα σχολεία έχουν ευεργετικά αποτελέσματα στην πρόληψη και προαγωγή της ψυχικής υγείας αν είναι σωστά σχεδιασμένα. Αν βελτιώσουμε το επίπεδο της ψυχικής υγείας των μαθητών θα βελτιώσουμε παράλληλα την ακαδημαϊκή πορεία των μαθητών και την ποιότητα της ζωής τους. Για να έχουμε όμως τα επιθυμητά αποτελέσματα από τα προγράμματα παρέμβασης οι εκπαιδευτικοί χρειάζονται συστηματική επιμόρφωση εστιαζόμενη σε θέματα ψυχικής υγείας των

παιδιών έτσι ώστε να αναγνωρίζουν και να χειρίζονται σωστά εκφοβιστικές πράξεις και να τα παραπέμπουν έγκαιρα στις αρμόδιες εξειδικευμένες υπηρεσίες.

Κεφάλαιο 2

Τεχνικές/Μέθοδοι που χρησιμοποιεί το Εκπαιδευτικό Δράμα και μπορούν να βοηθήσουν στη Πρόληψη και Αντιμετώπιση του Σχολικού Εκφοβισμού.

8. Τι ονομάζουμε Εκπαιδευτικό Δράμα και ποιος ο ρόλος του εκπαιδευτικού κατά την εφαρμογή του.

Σε μια μελέτη του ο Γραμματάς (2009) αναγνωρίζει το θέατρο ως «Παμμουσία των Τεχνών». Ο Παπαδόπουλος (2010) στηρίζει τον ισχυρισμό αυτό λέγοντας ότι εκεί συναντάμε την τέχνη της μουσικής και του τραγουδιού, του χορού, του κινηματογράφου και της φωτογραφίας που δανείζουν το δυναμικό τους για τη δημιουργία της θεατρικής τέχνης που θα φέρει τον θεατή σε επαφή με τον πολιτισμό (Παπαδόπουλος 2010:51).

Οι τέχνες είναι το μέσο για να αποκτήσουν οι άνθρωποι καινούργιες κοινωνικές, σωματικές, επικοινωνιακές ή διανοητικές δεξιότητες για να κατανοήσουν την πραγματικότητα και να επιβιώσουν μέσα σ' αυτή. Η συμμετοχή σε δημιουργικές και εκφραστικές δραστηριότητες όπως τα εικαστικά, η χειροτεχνία, ο χορός, η μουσική, η κίνηση και το δράμα δεν πρέπει να αντιμετωπίζονται ως δραστηριότητες χαλάρωσης αλλά ως δραστηριότητες που παρέχουν εμπειρίες ουσιαστικές για την ολόπλευρη ανάπτυξη της προσωπικότητας του ατόμου (Βεργοπούλου 2001: 22).

Η τέχνη του Δράματος και πιο συγκεκριμένα του Εκπαιδευτικού Δράματος που μας απασχολεί στην παρούσα εργασία είναι μια μορφή θεατρικής τέχνης με καθαρά παιδαγωγικό χαρακτήρα που συνδυάζει τη συναισθηματική εμπλοκή και νοητική επεξεργασία βίωσης και αναστοχασμού, για κατανόηση του εαυτού μας και του κόσμου (Αυδή, Χατζηγεωργίου 2007:19).

Μέσα από το εκπαιδευτικό δράμα οι συμμετέχοντες μπορούν:

- να δημιουργούν μια ιστορία που εκτυλίσσεται σε έναν φανταστικό κόσμο στον οποίο ο χώρος, ο χρόνος και τα αντικείμενα έχουν συμβολική σημασία,
- να υποδύονται ρόλους και να αλληλοαντιδρούν,
- να βιώνουν την ατομική και την συλλογική εμπειρία
- να διευρύνουν ένα θέμα και να διαπραγματεύονται τα νοήματα των εννοιών που σχετίζονται με αυτό,
- να αντιμετωπίζουν διλήμματα ή προβλήματα και να παίρνουν αποφάσεις,
- να δράουν και να αναστοχάζονται τις πράξεις τους (Αυδή και Χατζηγεωργίου 2007: 19).

Το εκπαιδευτικό δράμα στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στον αυτοσχεδιασμό από τον οποίο προκύπτει ένα δρώμενο με στοιχεία από πραγματικές ή φανταστικές ιστορίες. Τα μέλη της ομάδας μπορεί να λειτουργούν ως ηθοποιοί και ως θεατές και να έχουν ενεργό συμμετοχή. «Το δράμα κινείται σε ένα συνεχές στην αφετηρία του οποίου βρίσκεται το μιμητικό παιχνίδι, αυτό που αυθόρμητα παίζουν τα παιδιά υποδυόμενα διάφορους ρόλους, και στο τέρμα του η θεατρική τέχνη. Ο δάσκαλος επιχειρεί να συνδέσει τη ήδη υπάρχουσα εμπειρία του παιδιού από το παιχνίδι με τις λιγότερες οικείες της θεατρικής τέχνης για να δώσει στο παιδί τη δυνατότητα να αποκτήσει μια βαθιά μαθησιακή εμπειρία» (Neelands, 1984: 7, Αυδή και Χατζηγεωργίου 2007: 20).

Στόχος του εκπαιδευτικού δράματος είναι η προώθηση και ανάπτυξη της κριτικής σκέψης και κοινωνικής ευθύνης των μαθητών μέσα από την διερεύνηση κοινωνικών θεμάτων. Οι μαθητές καλούνται να θέσουν ερωτήματα που αφορούν κοινωνικές πρακτικές, αξίες και στάσεις ζωής , να αντιμετωπίσουν διλήμματα, να πάρουν αποφάσεις , να δράσουν και να αναστοχαστούν πάνω στις πράξεις τους. «Με αυτό τον τρόπο, το Δράμα επιδιώκει να βοηθήσει τους μαθητές να αντιμετωπίσουν κριτικά την πραγματικότητα και να γίνουν στο μέλλον υπεύθυνοι πολίτες» (Αυδή και Χατζηγεωργίου, 2007:31).

Το θέατρο είναι ένας ουσιαστικός τρόπος συμπεριφοράς μέσα στη ζωή. Για το λόγο αυτό διερευνά μέσα στους πολιτισμούς πανανθρώπινα θέματα και προβλήματα και προσφέρει στο άτομο τη δυνατότητα να γνωρίσει τον εαυτό του και να ορίσει τον πολιτισμό του. Λόγω του οικουμενικού του χαρακτήρα απευθύνεται σε όλους εκείνους τους εκπαιδευτικούς, που αναζητούν έμπνευση, δημιουργία και μέθοδο για να δώσουν νόημα στην διδασκαλία τους και περιεχόμενο στην μάθηση των παιδιών τους (Woodland 1999: 18).

Ο νέος ρόλος που αναλαμβάνει ο εκπαιδευτικός το κάνει παιδαγωγό-εμπυχωτή, δάσκαλο-καλλιτέχνη που ξεφεύγει από τη διάσταση της καθαρά νοησιαρχικής επικοινωνίας και εμπλουτίζει τη διδασκαλία του με τεχνικές και στοιχεία του δράματος και του θεάτρου, συμβάλλοντας με τη σειρά του στην αλλαγή των παραδοσιακών δομών και σχέσεων του εκπαιδευτικού συστήματος (Γραμματάς 2011: 76).

Ο εκπαιδευτικός ο οποίος διαθέτει τη σχετική δραματική γνώση και εμπειρία αναλαμβάνει το ρόλο του παιδαγωγού εμπυχωτή θα πρέπει να επιλέγει τεχνικές λαμβάνοντας υπόψη το ρυθμό του δράματος ανάλογα με τις ανάγκες της ομάδας και επίσης να επιλέγει ποικιλία τεχνικών ως προς το μέγεθος της ομάδας (ολόκληρη η ομάδα, ζευγάρια, ατομικά). Πρέπει να επιτυγχάνεται ισορροπία ανάμεσα σε τεχνικές στατικές και κινητικές και ανάμεσα σε ενότητες με βίωση και αναστοχασμό (Αυδή, Χατζηγεωργίου, 2007:71).

«Ο δάσκαλος δεν επιχειρεί να μεταδώσει γνώσεις, αλλά επιχειρεί να προσφέρει κίνητρα μάθησης και να ενδυναμώσει το μαθητή να οικοδομήσει τη γνώση. Διαμορφώνεται ένα μαθησιακό περιβάλλον όπου ο δάσκαλος και ο μαθητής είναι συνεργάτες και σύντροφοι στο ταξίδι της μάθησης» (Johnson and O'Neill, 1984:85, Αυδή και Χατζηγεωργίου, 2007:30).

Σύμφωνα με τον Λάκη Κουρετζή ο εμπυχωτής πρέπει να αφήσει το σώμα του ελεύθερο και να απελευθερωθεί από έμφυτες συστολές και τις ψυχοσωματικές αναστολές των ενηλίκων και να σταθεί απέναντι στα παιδιά χαλαρός, γεμάτος ενθουσιασμό και προπαντός οικείος και ανθρώπινος. Ο εμπυχωτής πρέπει να αναπτύξει με τα παιδιά μια ουσιαστική σχέση για να δημιουργήσει μια σχέση εμπιστοσύνης μεταξύ τους ώστε να

τα βοηθήσει να εκφραστούν αβίαστα, ν' απελευθερωθούν και να δημιουργήσουν συλλογικά. Σύμφωνα πάντα με τον Κουρετζή η φαντασία και η εφευρετικότητα, η δυνατότητα να εκμεταλλεύεται το τυχαίο και το απρόοπτο είναι τα πιο σημαντικά στοιχεία που πρέπει να διαθέτει ο εμπυχωτής (Κουρετζή 2010: 45,46,47).

9. Τεχνικές/Μέθοδοι του Εκπαιδευτικού Δράματος που μπορούν να βοηθήσουν στην αντιμετώπιση του Σχολικού Εκφοβισμού

Μιλώντας για μεθόδους και θεατρικές τεχνικές του εκπαιδευτικού δράματος αναφερόμαστε στις δραστηριότητες αυτές που θα οδηγήσουν τους συμμετέχοντες όχι στην ολοκλήρωση και παρουσίαση μιας θεατρικής παράστασης απαραίτητα αλλά στις δραστηριότητες που θα τους δώσουν τη δυνατότητα να δημιουργήσουν και να εμβαθύνουν στο δραματικό περιβάλλον διερευνώντας τη συμπεριφορά των ρόλων, τις σκέψεις και τις σχέσεις των χαρακτήρων, τις δραματικές καταστάσεις και αξιολογώντας τη δράση τους. Ο εμπυχωτής-δάσκαλος θα πρέπει να γνωρίζει τη σκοπιμότητα κάθε τεχνικής και κάθε μεθόδου ώστε να έχει τα επιθυμητά αποτελέσματα από την εφαρμογή τους.

Ένα σημαντικό θέμα που μπορεί να απασχολήσει τον εμπυχωτή όταν επιλέγει τις κατάλληλες τεχνικές στο σχεδιασμό, είναι η συναισθηματική εμπλοκή των συμμετεχόντων, ώστε να βιώσουν την υπό διερεύνηση κατάσταση, αλλά παράλληλα φροντίζει να προστατεύσει τα παιδιά από την έντονη συναισθηματική φόρτιση (Αυδή, Χατζηγεωργίου, 2007:70).

Σύμφωνα με το άρθρο του Belliveau(2005) ένας από τους στόχους από την εφαρμογή των τεχνικών του εκπαιδευτικού δράματος στα σχολεία είναι να βοηθήσει τους μαθητές να κατανοήσουν τον εαυτό τους και τον κόσμο μέσα από ηθικά διλήμματα που θα ενεργοποιήσουν συναισθηματικά για να αποκτήσουν άποψη και κρίση γύρω από το θέμα. Η απόκτηση άποψης και κρίσης είναι αυτό που ζητούμε να αποκτήσουν κυρίως τα θύματα εκφοβισμού που είναι παθητικά και δεν έχουν αυτοεκτίμηση και αυτοπεποίθηση. Αυτό μπορούμε σύμφωνα με τον Basourako (1998) και τον Henry (2000) να το επιτύχουμε με την εφαρμογή του θεατρικού ρόλου και του αυτοσχεδιασμού (Belliveau 2005).

Αν και οι θεατρικές τεχνικές είναι πολλές και ποικίλες στην παρούσα εργασία θα αναφερθώ στις τεχνικές και μεθόδους που έχουν εφαρμοστεί σε προγράμματα παρέμβασης όπως στο Remove the Power, καθώς επίσης και σε αυτές που πιστεύω ότι μπορούν με την εφαρμογή τους να βοηθήσουν στην αντιμετώπιση του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού.

9.1 Αυτοσχεδιασμός

Βασική τεχνική που αποσκοπεί στη βίωση της ιστορίας είναι ο *Αυτοσχεδιασμός*, στον οποίο συμμετέχει ολόκληρη η ομάδα μαζί με τον εμπυχωτή/δάσκαλο σε ρόλο. « Οι συμμετέχοντες βιώνουν το «εδώ και τώρα» την ιστορία του δράματος και δρουν αυθόρμητα χωρίς να γνωρίζουν τι θα συμβεί μετά, όπως συμβαίνει και στη ζωή. Η συγκεκριμένη τεχνική μπορεί να προκαλέσει ιδιαίτερη δραματική ένταση, ειδικά όταν ο δάσκαλος καλεί τους συμμετέχοντες να λύσουν ένα πρόβλημα, να αντιμετωπίσουν ένα δίλημμα, να πάρουν μια απόφαση» (Αυδή, Χατζηγεωργίου, 2007:70). Για παράδειγμα, όταν ένα παιδί δέχεται τον κοινωνικό αποκλεισμό από τους συμμαθητές του και δεν μπορεί να μιλήσει στους γονείς του γιατί φοβάται μην τους στεναχωρήσει αλλά ούτε και στη δασκάλα μπορεί να μιλήσει γιατί φοβάται τις συνέπειες αν το μάθουν οι βασανιστές του, τότε η δασκάλα μπορεί να πάρει το ρόλο του παιδιού και να καλέσει τους υπόλοιπους μαθητές να πάρουν θέση και να δώσουν λύση στο πρόβλημα.

Στον αυτοσχεδιασμό τα παιδιά δημιουργούν μια πρωτότυπη σύνθεση φτιαγμένη από πρωτογενείς πληροφορίες και ιδέες. Δεν υπάρχει προκαθορισμένο κείμενο γι' αυτό και μέσα από τον αυτοσχεδιασμό καλλιεργείται η ετοιμότητα για μια απρόσμενη κατάσταση, μια ρευστότητα και συνεχής πορεία χωρίς τον αυτοσκοπό της αρχής, μέσης και τέλους ενός δρώμενου. Τα παιδιά δρουν αυθόρμητα χωρίς καμιά καθοδήγηση. Το θέμα και ο λόγος (κείμενο) θα στηριχτούν βάσει γνωστών γεγονότων, καταστάσεων και εμπειριών των παιδιών (Γραμματάς 1999:44).

«Με τον αυτοσχεδιασμό τα παιδιά δοκιμάζουν και πειραματίζονται στα όριά τους όπου και ανακαλύπτουν πτυχές άγνωστες των δυνατοτήτων τους, ενώ θέτουν κάποιο έλεγχο στα πράγματα» (Γιαννάρης 2001:169). Μέσα από τον αυτοσχεδιασμό τα παιδιά απαλλάσσονται από φόβους και αδυναμίες, κάνουν αυτογνωσία και αποκτούν γνώση για τον κόσμο γύρω τους. Αποκτούν επίσης, αυτοπεποίθηση και κατά συνέπεια δύναμη. Εμπλουτίζεται και καλλιεργείται ο γλωσσικός τους κόσμος, το λεξιλόγιο, η έκφραση

τους, ο προφορικός λόγος με σκοπό την βελτίωση των προσωπικών και κοινωνικών τους σχέσεων που θα τους μάθει να λειτουργούν και να αμιλλώνται στο πνεύμα της δημοκρατικής συνύπαρξης, συνεργασίας και αλληλοβοήθειας (Γιαννάρης 2001:176).

Μέσα από τον αυτοσχεδιασμό και το θεατρικό ρόλο τα παιδιά θα βιώσουν τις συμπεριφορές του θύτη, του θύματος, του παρατηρητή, ακόμα και του εκπαιδευτικού και θα προβούν σε δράσεις που απαιτεί ο ρόλος και θα βιώσει καταστάσεις. Έτσι, το παιδί, θα οδηγηθεί στη ψυχική και πνευματική ωρίμανση, θα αναπτύξει την κρίση του και την αντίληψη του, θα καλλιεργήσει τη φαντασία του και θα εμπλουτίσει τον ψυχικό του κόσμο (Γραμματάς 2010:55,56).

9.2 Ακίνητη/Παγωμένη Εικόνα

Παραστατικές ονομάζουμε τις τεχνικές στις οποίες οι συμμετέχοντες δεν δρουν αυθόρμητα, αλλά προετοιμάζουν από πριν αυτό που θέλουν να δείξουν. Στην κατηγορία αυτή συμπεριλαμβάνεται και η τεχνική της *Παγωμένης Εικόνας* στην οποία οι συμμετέχοντες χρησιμοποιώντας τα σώματά τους, δημιουργούν μια εικόνα η οποία αποκρυσταλλώνει μια στιγμή της δράσης ένα θέμα ή μια ιδέα. «Η ακίνητη εικόνα δεν είναι στατική, έχει μια δυναμική γιατί έχει κίνηση στην ακινησία της και συγκεντρώνει μέσα της το νόημα μιας δράσης. Η τεχνική αυτή δίνει την ευκαιρία σε αυτούς που δημιουργούν την εικόνα να λειτουργήσουν επιλεκτικά, να αφαιρέσουν το περιττό και να εστιάσουν στο σημαντικό για να αποδώσουν σε μια εικόνα το νόημα και στους θεατές τη δυνατότητα να ασκηθούν στην ανάγνωση της εικόνας» (Αυδή, Χατζηγεωργίου, 2007:87).

Όσο αφορά το κοινωνικό φαινόμενο που απασχολεί την παρούσα εργασία μια παγωμένη εικόνα θα μπορούσε να δείχνει ένα παιδί που δέχεται εκφοβισμό να βρίσκεται στο πάτωμα και από πάνω του οι βασανιστές του με άγριο ύφος να φαίνεται με τη στάση του σώματος του ότι τον απειλούν και σε μια μεριά μερικά άλλα παιδιά να είναι απλά παρατηρητές. Ένα άλλο παράδειγμα παγωμένης εικόνας θα μπορούσε να είναι οι αντιδράσεις των παιδιών στο σχολείο που υποδέχονται μια καινούργια μαθήτριά. Όταν τα παιδιά-συμμετέχοντες πάρουν θέση στην εικόνα τα παιδιά-θεατές θα αναγνωρίσουν τους συμμετέχοντες, θα μιλήσουν για τα συναισθήματα που νοιώθουν και τον τρόπο σκέψης κάθε συμμετέχοντα. Η παγωμένη εικόνα θα οδηγήσει

τους θεατές σε πλούσια νοήματα αφού θα της αποδώσουν διάφορες ερμηνείες και θα βοηθήσει να αποκαλυφτούν καθολικές αξίες.

9.3 Θεατρικό Παιχνίδι

Τεχνική του *Θεατρικού Παιχνιδιού*. «Το θεατρικό παιχνίδι, ως μέθοδος, μεταφέρει την ουσία της τέχνης στον κόσμο των παιδιών και τους μιλά με τη γλώσσα του θεάτρου στο παιχνίδι τους» (Παπαδόπουλος 2010:91). Το θεατρικό παιχνίδι μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να δεθούν μεταξύ τους τα καινούργια άτομα μιας ομάδας και να αναπτύξουν δεξιότητες. Τα παιχνίδια γενικά είναι ιδιαίτερα χρήσιμα στο δράμα γιατί πολλά από αυτά εμπεριέχουν σημαντικά δραματικά στοιχεία, όπως την τελετουργία, το παιχνίδι ρόλων, την αφήγηση, τη συμβολική χρήση του ρόλου, τη συμβολική δράση (Woolland, 1999:84, Αυδή, Χατζηγεωργίου, 2007:89). Το παιδί συμμετέχει στο παιχνίδι για να διασκεδάσει, να παίξει με τη φαντασία του, να ασκήσει τον τρόπο έκφρασης των σκέψεων και των συναισθημάτων τους. Μέσα από το παιχνίδι τα παιδιά θα οδηγηθούν στην κατάκτηση αξιών (Γραμματάς 1999: 42,43).

Το θεατρικό παιχνίδι είναι το θέατρο του αυθορμητισμού, της επινόησης, της σωματικής έκφρασης και της ενεργητικής συμμετοχής. Μέσα από το παιχνίδι τα παιδιά είναι ο εαυτός τους, αναπαριστούν δικά τους βιώματα, στάσεις και αντιλήψεις και συμπεριφορές οδηγώντας τους με αυτό τον τρόπο στην ανάπτυξη του κριτικού τους στοχασμού. Σύμφωνα με το Σίμο Παπαδόπουλο το θεατρικό παιχνίδι αντιλαμβάνεται τα παιδιά ως ολότητες που αναζητούν ψυχική ισορροπία και αρμονία και που υπηρετεί τις ψυχοσωματικές και πνευματικές ανάγκες της ομάδας και κάθε παιδιού χωριστά χωρίς να αποσκοπεί στην προετοιμασία και το ανέβασμα μιας θεατρικής παράστασης (Παπαδόπουλος 2010: 95,94).

Ο Λάκης Κουρετζής εξηγεί (Κουρετζής 2008: 101-110) πώς η ανάπτυξη και επεξεργασία του θεατρικού παιχνιδιού περνάει μέσα από 4 Φάσεις-Στάδια όπου η κάθε μια μπορεί να λειτουργήσει μόνο σε σχέση με την άλλη. Οι φάσεις του θεατρικού παιχνιδιού είναι:

A) Φάση της Απελευθέρωσης που περιλαμβάνει όλες τις δραστηριότητες που έχουν σχέση με κάποια μορφή παιχνιδιού και βοηθούν στην απελευθέρωση εσωτερικών αναγκών του παιδιού. Αυτό επιτυγχάνεται μέσα από παιχνίδια κίνησης, μιμικές και

φωνητικές ασκήσεις. Στη φάση αυτή το παιδί έχει τη δυνατότητα να διαφοροποιεί την συμπεριφορά του να βγει έξω από τους κατεστημένους κανόνες συμπεριφοράς που καθλώνουν και δεσμεύουν τη φαντασία του και να δημιουργεί με συλλογικά χωρίς να δέχεται κριτική και παρατηρήσεις (Κουρετζής 2008:102,103).

Β) Φάση της Αναπαραγωγής η οποία περιλαμβάνει το παιχνίδι ρόλων. Το παιδί παίζει κάποιο ρόλο και συμμετέχει στη διαμόρφωση μιας υπόθεσης. Μέσα από τη δράση γνωρίζει αυτό το πρόσωπο που προσποιείται ότι είναι και έτσι του δίνεται η ευκαιρία να γνωρίσει « όχι μόνο το ΕΓΩ που κρύβει μέσα του, αλλά και τις συνθήκες μέσα στις οποίες ζούνε οι άλλοι» (Κουρετζής 2008:103). Στη φάση αυτή δίνεται ιδιαίτερη σημασία στο φανταστικό και όχι στο πραγματικό για να δώσουμε τη δυνατότητα στα παιδιά να αλλάξουν και να εμπλουτίσουν τα όρια του εφικτού, της γνώσης και να μπαίνουν σε μια διαδικασία αυτοανακάλυψης του κόσμου και του εαυτού τους.

Γ) Φάση Σκηνικό Δρώμενο (σκηνικός αυτοσχεδιασμός) στην οποία τα παιδιά παρουσιάζουν τα θέματα που τους απασχόλησαν στην προηγούμενη φάση. Τα παιδιά εκτελούν το ρόλο τους και δημιουργούν ένα δρώμενο με πλοκή και διαλόγους αυτοσχεδιάζοντας. Παίζοντας το παιδί κάποιο πρόσωπο αισθάνεται την ανάγκη να τον γνωρίσει καλύτερα για να είναι πειστική η ερμηνεία του προς τα παιδιά της ομάδας. Σε μια θεατρική παράσταση το παιδί θα μάθει να παίζει ένα ρόλο μ' ένα συγκεκριμένο τρόπο, αλλά μέσα από το θεατρικό παιχνίδι το παιδί είναι ελεύθερο να πλάσει το ρόλο του όπως αυτό επιθυμεί για να εκφράσει τις δικές του εσωτερικές ανάγκες. Με την ολοκλήρωση του δρώμενου το παιδί νοιώθει την ικανοποίηση της δημιουργίας και της αισθητικής αλλά και τη χαρά του παιχνιδιού και απομακρύνεται από αγχώδεις καταστάσεις.

Δ) Φάση της Ανάλυσης όπου γίνεται ανάπτυξη των θεμάτων που παρουσίασαν τα παιδιά στην προηγούμενη φάση. Τα παιδιά είναι ελεύθερα να εκφράσουν τις απόψεις τους για την πορεία του παιχνιδιού και τις διαπροσωπικές σχέσεις της ομάδας. Συζητούν για τι κατάφεραν, τι δεν κατάφεραν και τι θα μπορούσαν να καταφέρουν, επαναπροσδιορίζουν τους στόχους τους και αξιολογούν τις ενέργειές τους. Ο εμπυχωτής πάντα κρατά στάση κομβική σ' αυτή τη φάση (Παπαδόπουλος 2010:105).

Το θέμα μπορεί να σχετίζεται με:

- 1) Τα προσωπικά βιώματα του παιδιού

- 2) Οικογενειακές καταστάσεις
- 3) Προβλήματα και καταστάσεις που δημιουργούν οι σχέσεις με άλλα παιδιά και με τους μεγάλους
- 4) Η φοίτησή τους στο σχολείο και η σχέση τους με τους συμμαθητές και τους δασκάλους τους.
- 5) Προβλήματα που συναντούν στο άμεσο κοινωνικό τους περιβάλλον
- 6) Φανταστικά γεγονότα ή γεγονότα που παρακολούθησαν από την τηλεόραση και τον κινηματογράφο κλπ (Κουρετζη, 2010:96,97)

Όσο αφορά το σχολικό εκφοβισμό τα παιδιά μέσα από το θεατρικό παιχνίδι, αναπαριστούν σκηνές που καθημερινά συμβαίνουν στο σχολείο. Παίζοντας στην ουσία αναπαριστούν τον εαυτό τους και συνειδητοποιούν πόσα μικρά περιστατικά βίας αναπαράγουν και οι ίδιοι, συχνά χωρίς να το καταλαβαίνουν, κάθε μέρα στο σχολείο.

Παίζοντας τα παιδιά θα αποκτήσουν την αίσθηση της χαράς, της ευρηματικότητας και θα τα βοηθήσει να εξοικειωθούν με το περιβάλλον και τους συμμαθητές τους ώστε να αναπτύξουν μεταξύ τους φιλικές σχέσεις και να αποφευχθούν μεταξύ τους συγκρούσεις και πράξεις εκφοβισμού.

9.4 Διερευνητική Δραματοποίηση

Η *Διερευνητική Δραματοποίηση* αποτελεί μια άλλη μορφή της στην οποία τα παιδιά και ο εμπυχωτής τους διερευνούν μια ιστορία που συνδέεται με την εμπειρία των παιδιών και αυτοσχεδιάζουν στιγμιότυπα και σκηνές από κοινωνικά προβλήματα, προσωπικές ιστορίες, την πολιτική πραγματικότητα, ιστορικά γεγονότα, φαντασικές καταστάσεις. «Τα παιδιά μπαίνουν σε ρόλους και μέσω δράσης δίνουν τη δική τους εκδοχή για το θέμα. Δοκιμάζουν και παρατηρούν την προσωπική τους δράση και των άλλων, σκέφτονται και καταγράφουν τα γεγονότα, αξιολογούν σε ρόλο και εκτός ρόλου τη συμπεριφορά τους και τις συνέπειες των στάσεων τους (Παπαδόπουλος 2010: 121).

Η διερευνητική δραματοποίηση εισάγει τα παιδιά στη διαθεματική προσέγγιση της μάθησης τους, καθώς δημιουργεί ένα περιβάλλον ευέλικτο και μαθητοκεντρικό, όπου η ενοποιημένη γνώση διερευνάται στην ομάδα (Παπαδόπουλος 2010: 139, 148). Όταν υπάρχει διαθεματικότητα στη γνώση και ο μαθητής να έχει την ευκαιρία να πλησιάσει

πολυδιάστατα το ζητούμενο του κάθε φορά και να επιχειρεί μια ανάγνωση του γνωστικού αντικειμένου με διαφορετική όψη και προοπτική. Αυτή τη δυνατότητα ο μαθητής μπορεί να την αποκτήσει μέσα από το εργαστήριο γραφής (Γραμματάς 2010: 59). Τα παιδιά μπορούν να γνωρίσουν το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού μέσα από τη δραματοποίηση αφού θα μπορεί ο δάσκαλος να τα φέρει σε επαφή με ένα παραμύθι σχετικό με το φαινόμενο, είτε με ένα πραγματικό περιστατικό που διάβασε στην εφημερίδα, είτε από προσωπικές του εμπειρίες.

Η διαθεματική προσέγγιση μπορεί να επιτευχθεί με την τεχνική του Μανδύα του Ειδικού όπου τα παιδιά μέσα από θεατρικό ρόλο του ειδικού και του επιστήμονα αναλαμβάνουν να επιτελέσουν ένα ερευνητικό έργο βάση ενός συγκεκριμένου θέματος. Με την τεχνική του Μανδύα του Ειδικού ο δάσκαλος εισάγει στην ομάδα του το θέμα δίνοντας τους ορισμένες πληροφορίες και τους αναθέτει συγκεκριμένα εργασιακά καθήκοντα «που έχουν τη διερεύνηση των δεδομένων, μέσα από μελέτες, παιχνίδια ρόλου, παγωμένες εικόνες, γραφή ημερολογίου, τελετές κλπ.» (Παπαδόπουλος 2010: 268).

Τα παιδιά προβαίνουν σε διάλογο μεταξύ τους και εξασκούνται σε διαφορετικούς ρόλους και αυτό τους οδηγεί στη γνώση και στην επικοινωνία μεταξύ τους. Οι διαφορετικοί ρόλοι δίνει την ευκαιρία στα παιδιά να αποκτήσουν την εμπειρία σφαιρικά. Μέσα από το «μανδύα του ειδικού» καλλιεργείται η συνεργατική μάθηση και το αίσθημα της ευθύνης αφού ο δάσκαλος τους δίνει την ευκαιρία να ανακαλύψουν τη γνώση μόνη τους. Η εμπιστοσύνη που τους δείχνει ο δάσκαλος θα τους προκαλέσει και το αίσθημα της αυτοπεποίθησης (Παπαδόπουλος 2010: 270).

Στην διερευνητική δραματοποίηση μπορούμε να εντάξουμε και την τεχνική της «Ανακριτικής Καρέκλας/Καρέκλα των Αποκαλύψεων». Η τεχνική αυτή βοηθά στην εστίαση σε γεγονότα ή σε συναντήσεις που είναι σημαντικές για την ανάπτυξη της πλοκής. Τα παιδιά σε ρόλο ή εκτός ρόλου θέτουν ερωτήματα σχετικά με τις πράξεις, τα κίνητρα τις αντιλήψεις, τις αξίες του κτλ. Η τεχνική αυτή χρησιμοποιείται συνήθως έπειτα από έναν αυτοσχεδιασμό ή σε μια κρίσιμη στιγμή της πρακτικής εφαρμογής της δραματοποίησης, όταν ο ρόλος πρόκειται να πάρει μια σημαντική απόφαση και διευκολύνει τους συμμετέχοντες να αντιληφθούν τα κίνητρα ενός ρόλου και τις

διαθέσεις του, ενώ τους βοηθάει να εμβαθύνουν τη διερεύνηση της ανθρώπινης συμπεριφοράς (Αυδή, Χατζηγεωργίου, 2007:91).

9.5 Δάσκαλος σε ρόλο

Όπως προαναφέρθηκε στη παρούσα εργασία σημαντικό ρόλο στην παρουσία εκφοβιστικών πράξεων στα σχολεία είναι η στάση και η συμπεριφορά του εκπαιδευτικού. Ο δάσκαλος πρέπει να πάψει να είναι φορέας πνευματικής ανάπτυξης των παιδιών αλλά να καταλάβει πως πρέπει να ασχοληθεί και με τον ψυχικό και συναισθηματικό του κόσμο και να χτίσει τοίχο εμπιστοσύνης μεταξύ του εαυτού του και των μαθητών του. Ο εκπαιδευτικός πρέπει να δεχτεί τις τεχνικές του εκπαιδευτικού δράματος ως εναλλακτικές μεθόδους διδασκαλίας που θα τον βοηθήσουν να απαλλαγεί από την αυστηρή εικόνα του και να συμμετάσχει σε δημιουργικά θεατρικά παιχνίδια που θα βοηθήσουν στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων των παιδιών αλλά και στη γνώση (Γραμματάς 2010:60).

Με την τεχνική *Δάσκαλος σε ρόλο* ο δάσκαλος μπορεί να πάρει τον κατάλληλο ρόλο προκειμένου να χειριστεί τις θεατρικές δυνατότητες και μαθησιακές ευκαιρίες που του προσφέρει το δράμα. Μέσα από το ρόλο του, διεγείρει το ενδιαφέρον των παιδιών, να ελέγξει τη δράση, να προκαλέσει την εμπλοκή των συμμετεχόντων, να δημιουργήσει δραματική ένταση, να αμφισβητήσει τον επιφανειακό τρόπο σκέψης, να προχωρήσει στην αφήγηση, να θέσει διλήμματα, να δημιουργήσει δυνατότητες για την αλληλόδραση των συμμετεχόντων (Αυδή, Χατζηγεωργίου, 2007:92). Κατ' αυτό τον τρόπο καταφέρνει να μεταδώσει γνώση στους μαθητές και τους δίνει την ευκαιρία να εκφράσουν συναισθήματα γύρω από το θέμα του σχολικού εκφοβισμού.

9.6 Θέατρο Φόρουμ

Το θέατρο φόρουμ είναι ένα είδος συμμετοχικού και αλληλεπιδραστικού θεάτρου που αναπτύχθηκε από τον Augusto Boal στη Βραζιλία τη δεκαετία του 60' στα πλαίσια του θεάτρου των καταπιεσμένων και στόχο είχε την αύξηση της ευαισθητοποίησης συγκεκριμένων ζητημάτων στην κοινωνία. Στο θέατρο φόρουμ του οι θεατές (spectators) γίνονται ηθοποιοί (spect-actors) (Boal 2008:xxi) και παρεμβαίνουν στα δρώμενα παίρνοντας τη θέση του πρωταγωνιστή καταπιεσμένου και προτείνοντας εναλλακτικές στρατηγικές χειρισμού της κατάστασης (Ζώνιου 2003).

Η εφαρμογή του θεάτρου φόρουμ έχει ως εξής: οι συμμετέχοντες χωρίζονται σε δυο ομάδες και προτείνουν παίχτες οι οποίοι μπαίνουν σε ρόλο και προσπαθούν να αντιμετωπίσουν και να λύσουν ένα κοινωνικό πρόβλημα. Ο ένας είναι ο καταπιεσμένος και ο άλλος ο καταπιεστής. Οι σκηνές που παρουσιάζονται οδηγούν τον καταπιεσμένο σε αδιέξοδο και δεν μπορεί να αντιμετωπίσει τον καταπιεστή του. Οι θεατές παρεμβαίνουν όταν βλέπουν πως ο καταπιεζόμενος δεν χειρίζεται αποτελεσματικά τη κατάσταση και τον αντικαταστούν στο ρόλο. Ως χαρακτήρες τώρα παρουσιάζουν τους δικούς τους τρόπους λύσης και διαφοροποιούν την εξέλιξη της δράσης και έτσι αλλάζει και η δράση και στάση του καταπιεστή. Ο εμπυχωτής κατά την επανάληψη κάθε σκηνής μπορεί να διακόψει τη ροή της δράσης αν δεν εξελίσσεται θετικά για τον καταπιεζόμενο.

Ο σκοπός του θεάτρου φόρουμ είναι να παρέμβουν οι θεατές-μαθητές και να προτείνουν με ενεργητικό τρόπο εναλλακτικούς τρόπους αντιμετώπισης της κατάστασης στοχεύοντας στην πολύπλευρη διερεύνηση του προβλήματος για να διαφανούν οι αιτίες που το δημιουργούν ώστε να βοηθηθεί ο καταπιεσμένος να αλλάξει τη συμπεριφορά. Με αυτό τον τρόπο οι θεατές και στη συγκεκριμένη περίπτωση τα παιδιά, διαμορφώνουν μια υπεύθυνη στάση προσφοράς και αλληλοβοήθειας που θα μπορούσαν να την υιοθετήσουν και στη ζωή τους. Το θέατρο Φόρουμ τοποθετεί τον θεατή στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος της θεατρικής πράξης, καθιστώντας τον πρωταγωνιστή, ούτως ώστε να γίνει πρωταγωνιστής και στην πραγματική του ζωή.

Μετά την ολοκλήρωση της παράστασης οι θεατές έχουν την ευκαιρία να κάνουν ερωτήσεις στους ηθοποιούς, εκτός ρόλου, με τη μέθοδο της Ανακριτικής Καρέκλας προκειμένου να κατανοήσουν τις αιτίες και τις καταστάσεις που οδηγούν στην εκδήλωση των συγκεκριμένων συμπεριφορών και να γίνει αποφόρτιση των συμμετεχόντων (Βούλγαρη, Μπεκιάρης, Παναγιωτοπούλου, Στειακάκη 2012:159).

Το θέατρο φόρουμ συνδέεται με τον σχολικό εκφοβισμό ως προς το βασικό του θέμα που είναι η ενασχόληση με κοινωνικά θέματα και φαινόμενα. Εξερευνώντας θέματα που αφορούν τον σχολικό εκφοβισμό μέσα από το θέατρο φόρουμ τα παιδιά θα μάθουν να κατανοούν, να αντιλαμβάνονται και να κρίνουν πρόσωπα, περιστατικά, γεγονότα και καταστάσεις με συνέπεια την ανάπτυξη των πνευματικών του ικανοτήτων. Είτε τα θέματα είναι δημιουργία της φαντασία του εκπαιδευτικού είτε είναι αληθινές ιστορίες

μορφοποιώντας τα σκηνικά θα βοηθήσουν το παιδιά να αποκτήσουν κριτική ικανότητα για να αντιμετωπίσουν διαφορετικά καταστάσεις, εκφοβιστικές στη συγκεκριμένη περίπτωση. Τα παιδιά με αυτό τον τρόπο θα αναπτύξουν μια προοδευτική και προσωπική άποψη, συνισταμένη εκείνων που του προσφέρονται και των συμπερασμάτων στα οποία οδηγείται από μια βιωματική συμμετοχή (Γραμματάς 2010:58).

Γενικά, θα μπορούσαμε να πούμε πως οι θύτες και τα θύματα του σχολικού εκφοβισμού παρουσιάζουν προβλήματα κοινωνικοποίησης, προσαρμογής και είναι συνήθως μοναχικά. Ο θεατρικός ρόλος, το θεατρικό παιχνίδι και η συνύπαρξη των παιδιών σε ένα θεατρικό δρώμενο ή μια παράσταση απαιτεί την συνεργασία και την συνύπαρξη για την επίτευξη του κοινού στόχου, άρα θύτες και θύματα αναγκάζονται να συνυπάρξουν . Οι τεχνικές αυτές προϋποθέτουν σχέσεις και καταστάσεις που υπερβαίνουν την ατομικότητα και οδηγούν στη συλλογικότητα ανεξάρτητα με τα αισθήματα που τρέφουν μεταξύ τους οι συμμετέχοντες. Ο Γραμματάς(2010) υποστηρίζει πως με αυτό τον τρόπο το παιδί θα μάθει να πειθαρχεί και να επικοινωνεί με τους γύρω του καθώς επίσης, θα νοιώσει μέλος μιας ομάδας και εν συνεχεία θα κοινωνικοποιηθεί (Γραμματάς 2010:57).

10. Προγράμματα και Έρευνες που εφάρμοσαν Τεχνικές και Μεθόδους του Δράματος για αντιμετώπιση του Σχολικού Εκφοβισμού

Μέσα από έρευνες που διερευνήθηκαν διαπιστώθηκε η αδυναμία των εκπαιδευτικών να αναγνωρίσουν την σοβαρότητα ενός εκφοβιστικού περιστατικού εκτός και αν περιλαμβάνει σωματική βία καθώς επίσης και στην αποτυχία τους να αναγνωρίσουν τη σημασία που έχει η αντιμετώπιση του προβλήματος. Πολλές φορές οι εκπαιδευτικοί επιλέγουν να μην επέμβουν γιατί έτσι πιστεύουν προστατεύουν το παιδί-θύμα ώστε να αντιμετωπίσει μόνο του το πρόβλημα γιατί έτσι θα δυναμώσει το χαρακτήρα του (Καραβόλτσου 2012:144).

Οι εκπαιδευτικοί από μόνοι τους δεν μπορούν να βοηθήσουν στον περιορισμό και στη ριζική αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού και αυτό γιατί δεν έχουν τις απαραίτητες γνώσεις , ούτε γνωρίζουν διάφορες στρατηγικές αντιμετώπισης του. Γι' αυτό το λόγο έχουν δημιουργηθεί και εφαρμοστεί διεθνώς διάφορα προγράμματα

παρέμβασης στα σχολεία που βοηθούν εκπαιδευτικούς και μαθητές να αποκτήσουν γνώσεις γύρω από το κοινωνικό πρόβλημα καθώς και να γνωρίσουν μεθόδους αντιμετώπισης του.

Το πρόγραμμα DRACON αποτελεί μια έρευνα που άρχισε πριν από δέκα χρόνια στην Αυστραλία με σκοπό να χρησιμοποιηθεί το εκπαιδευτικό δράμα στα σχολεία με μεγάλη πολυπολιτισμικότητα, έχοντας ως σκοπό να λύνει ενδοπολιτισμικές συγκρούσεις μεταξύ των μαθητών. «Κατά τη διάρκεια των δέκα χρόνων εφαρμογής του προγράμματος αναπτύχθηκαν και τελειοποιήθηκαν διάφορες μορφές εκπαιδευτικού δράματος και θεάτρου βασίζονταν στον αυτοσχεδιασμό και χρησιμοποιούσαν το εκπαιδευτικό δράμα κυρίως σε ρεαλιστικά παιχνίδια ρόλων και θεάτρου φόρουμ» (Barton, O'Toole 2012).

Στην τελική φάση του προγράμματος «Δράση ενάντια στο σχολικό εκφοβισμό τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η αποτελεσματικότητα του προγράμματος εξαρτήθηκε από το συνδυασμό εκπαιδευτικού δράματος και θεάτρου φόρουμ σε συνδυασμό με την αλληλοδιδασκτική μέθοδο διδασκαλίας ανάμεσα σε μαθητές διαφορετικών ηλικιών. Παράλληλα χρησιμοποιήθηκαν βιωματικά παιχνίδια ρόλων που θεωρήθηκαν αναγκαία για να δραματοποιήσουν ρεαλιστικά τον τρόπο με τον οποίο θα μπορούσαν να αντιδράσουν σε μια πραγματική κατάσταση (Barton, O'Toole 2012).

Το πρόγραμμα Cooling Conflicts (Αμβλύνοντας της συγκρούσεις) που διήρκησε τρία χρόνια και βρισκόταν κάτω από την ομπρέλα του DRACON απέδειξε ότι το Εμπλουτισμένο Θέατρο Φόρουμ ήταν μια χρήσιμη μέθοδος για τους μαθητές στην προσπάθεια τους να αναγνωρίσουν και να διερευνήσουν τις συγκρούσεις και τις εκφοβιστικές ενέργειες. Η παράσταση του Θεάτρου Φόρουμ διαδραματιζόταν σε τρεις σκηνές που κάθε μια αναπαριστούσε τα στάδια σύγκρουσης: λανθάνουσα, αναδυόμενη και έκδηλη. Τα παιδιά θεατές καλούνταν να συμμετάσχουν σαν ένας οποιοσδήποτε χαρακτήρας για να διερευνήσουν τις δυνατότητες που οι ανταγωνιστές-μαθητές και παρατηρητές-μαθητές είχαν ώστε να βοηθήσουν στην εξομάλυνση της σύγκρουσης (Barton, O'Toole 2012).

Η χρήση της τεχνικής του Θεάτρου Φόρουμ έδωσε τη δυνατότητα στα παιδιά να κατανοήσουν άμεσα τις βασικές ικανότητες που χρειάζονταν για να διαχειρίζονται

καταστάσεις και συγκρούσεις εκφοβισμού. Κατά τη διάρκεια της παράστασης χρησιμοποιούνται και οι τεχνικές της Ανακριτικής Καρέκλας και της Ανίχνευσης Σκέψης για να ανακαλύψουν περισσότερα κίνητρα και τις προθέσεις των χαρακτήρων. Σύμφωνα πάντα με το άρθρο των Barton και O' Toole ο συνδυασμός των πιο πάνω διαφορετικών τεχνικών είχε μεγάλη επίδραση στη δυναμική της διδακτικής αντιμετώπισης, καθώς το κοινό, συνήθως, εμπλεκόταν όλο και περισσότερο σε αναστοχαστική και κριτική συζήτηση ξεχνώντας μερικές φορές τελείως τη θεατρική δράση. «Η γνώση τους σχετικά με τη σχολική βία γίνεται πιο σαφής καθώς συμμετέχουν προσωπικά» (Barton, O'Toole 2012).

Τα ευρήματα από την έρευνα έδειξαν ότι αναπτύχθηκε η ικανότητα των παιδιών να κατανοήσουν τις αιτίες που οδηγούν σε εκφοβιστικές συμπεριφορές και πράξεις χρησιμοποιήθηκε η τεχνική της ανακριτικής καρέκλας και η συμμετοχή των παιδιών αυξήθηκε μετά την τεχνική της ανίχνευσης σκέψης για να προτείνουν έγκυρες και ρεαλιστικές αλλαγές στη συμπεριφορά αυτών που εμπλέκονταν σε καταστάσεις εκφοβισμού (Barton, O'Toole 2012).

Τα πιο πάνω προγράμματα μας απέδειξαν τη χρησιμότητα του Θεάτρου Φόρουμ ως μέσου διδακτικής αντιμετώπισης του σχολικού εκφοβισμού. Το θέατρο Φόρουμ με αφορμή ένα αληθινό γεγονός ή εμπνευσμένο από ένα λογοτεχνικό ανάγνωσμα με σχέση το σχολικό εκφοβισμό μπορεί να δημιουργήσει ένα προσομοιωμένο περιβάλλον των συνθηκών του εκφοβισμού όπου τα παιδιά θα δράσουν μέσα σε αυτό ως πρωταγωνιστές και ως ηθοποιοί και θα βιώσουν συμβολικές καταστάσεις και θα μάθουν να τις διαχειρίζονται ώστε να τις εφαρμόσουν και στον αληθινό κόσμο. Οι μαθητές από όποια θέση και να είναι, πρωταγωνιστή ή θεατή, βιώνουν την ένταση των συνθηκών, τα διλήμματα και δοκιμάζει τη δυναμική της πρότασης τους.

Το θέατρο Φόρουμ στην προκειμένη περίπτωση του σχολικού εκφοβισμού μέσα από την παράσταση μπορεί να παρουσιάσει προσχεδιασμένες σκηνές , σε σχέση με το κοινωνικό πρόβλημα και μέσα από τις σκηνές προβάλλονται οι αιτίες του προβλήματος και η καταπίεση που δέχεται το θύμα από τους θύτες του. Οι θεατές κινητοποιούνται και προτείνουν στρατηγικές διαχείρισης της κατάστασης. Η βιωματική εμπειρία που του προσφέρεται μέσα από το θέατρο Φόρουμ και μέσα από άλλες τεχνικές του εκπαιδευτικού δράματος βοηθούν το μαθητή να αποκτήσει εμπιστοσύνη στις

ικανότητες του, έλεγχο της ζωής τους και να δράσει προς την κατεύθυνση της κοινωνικής αλλαγής.

Το Ιρλανδικό πρόγραμμα «Sticks and Stones» είναι ακόμα ένα πρόγραμμα αντιμετώπισης της σχολικής βίας που ενσωμάτωσε τη χρήση του ψυχο-εκπαιδευτικού δράματος το οποίο χρησιμοποιεί παιχνίδια ρόλων για να απεικονίσει τις αρνητικές συνέπειες διαφόρων μορφών βίας και στη συνέχεια ενημερώνει τους μαθητές για τους τρόπους αντιμετώπισης του φαινομένου (Barton, O'Toole 2012). Οι δάσκαλοι μέσα από τα παιχνίδια ρόλων προετοιμάζουν τα παιδιά για συγκεκριμένες καταστάσεις και για την ανάπτυξη δεξιοτήτων. Οι μαθητές μέσα από τα παιχνίδια ρόλων έρχονται σε επαφή και κρίνουν πρόσωπα, περιστατικά και γεγονότα με απώτερη συνέπεια την ανάπτυξη των πνευματικών του ικανοτήτων και της κριτικής σκέψης που τους βοηθά να αντιμετωπίζουν τα γεγονότα της ζωής ώριμα και προοδευτικά (Γραμματάς 2011:58).

«Συμμετέχοντας μέσα από το θεατρικό ρόλο σε ομαδικά δρώμενα , εκφράζοντας φαντασιακές καταστάσεις και σχέσεις, αξιοποιώντας τη δυναμική του δραματικού παιχνιδιού, το παιδί, παράλληλα με την κατάκτηση των εκφραστικών δυνατοτήτων, οδηγείται βαθμιαία στην ψυχική και πνευματική ωρίμανση. Αναπτύσσει τη κρίση και την αντίληψη του, καλλιεργεί τη φαντασία και τον συναισθηματικό του κόσμο.» (Γραμματάς 2011:55,56). Στη συγκεκριμένη περίπτωση όταν τα παιδιά παίζουν το ρόλο του θύτη ή του θύματος θα μπορέσουν να ενισχύσουν την ικανότητα τους για ενσυναίσθηση της κατάστασης, κυρίως του θύματος και προτείνει σε αυτό εναλλακτικούς τρόπους αντιμετώπισης του προβλήματος τους.

Μέσα από τη βιωματική μάθηση που είδαμε πιο πάνω ότι προσφέρουν οι δραματικές τεχνικές θα βοηθηθούν θύτες και θύματα να δουλέψουν συλλογικά για να αναπτύξουν μεταξύ τους υγιείς διαπροσωπικές σχέσεις που να έχουν διάρκεια στο χρόνο.

Κεφάλαιο 3

Το Πρόγραμμα Remove the Power

11. Γενικά για το πρόγραμμα Remove the Power

Πολλές είναι οι ενημερωτικές προσπάθειες ευαισθητοποίησης που γίνονται για να γνωστοποιηθεί στο κοινό και στο σχολικό κόσμο το πρόβλημα του σχολικού εκφοβισμού. Η «θεωρία» όμως δεν μπορεί να οδηγήσει στο ριζικό περιορισμό του προβλήματος. Η «πράξη» όμως είναι αυτή που θα προσφέρει βιωματικές ευκαιρίες στα παιδιά για διανοητική και συναισθηματική κινητοποίηση έτσι ώστε η γνώση του να μην είναι μηχανική και προσωρινή.

Στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού συστήματος τα παιδιά έχουν λίγες ευκαιρίες να εκφραστούν, να δημιουργήσουν, να επεξεργαστούν εμπειρίες και να καλλιεργήσουν την κριτική σκέψη και τη φαντασία. Γι' αυτό το σκοπό δημιουργήθηκαν τα διάφορα προγράμματα αντιμετώπισης στο σχολικό εκφοβισμό τα οποία υπερβαίνουν τη χρησιμότητα των ενημερωτικών εξηγήσεων και προσφέρουν την εμπειρία στη διαδικασία της μάθησης. Ένα τέτοιο πρόγραμμα αντιμετώπισης του σχολικού εκφοβισμού μέσω βιωματικών προσεγγίσεων είναι και το Remove The Power.

Το πρόγραμμα Remove The Power είναι μια παρέμβαση που απαιτεί την συνεργασία μαθητών, γονέων και εκπαιδευτικών. Κάθε παρέμβαση απαιτεί έξι μέρες με στόχο την παροχή θεατρικών εργαστηρίων που προσφέρουν ερεθίσματα στους μαθητές, ηλικίας 8-12 ετών. Τα εργαστήρια αυτά στοχεύουν στην αισθητοποίηση και το προβληματισμό των παιδιών γύρω από το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού, καθώς και στην προώθηση της δημιουργικής τους έκφρασης, την ανάπτυξη της αυτοπεποίθησης και αυτοεκτίμησης τους.

12. Ιστορική αναδρομή του Προγράμματος

Το πρόγραμμα σχεδιάστηκε από τον Χρίστο Χαρίτου, εκπαιδευτικό και διδακτορικό φοιτητή στην πρόληψη του σχολικού εκφοβισμού, και το οποίο ήταν αποτέλεσμα της πτυχιακής του εργασίας κατά τη διάρκεια του Μεταπτυχιακού του στο πανεπιστήμιο Central School of Speech and Drama με θέμα το εφαρμοσμένο θέατρο. Αρχικά δόθηκε έγκριση από το Κυπριακό Κέντρο Εκπαιδευτικής Έρευνας και Αξιολόγησης και το πρόγραμμα εφαρμόστηκε πιλοτικά στο Δημοτικό Σχολείο Κωνσταντινουπόλεως στη Λευκωσία. Στο μεταξύ, η Ναταλία Κουχαρτσιούκ, εκπαιδευτικός και κάτοχος του ίδιου μεταπτυχιακού διπλώματος είχε σχεδιάσει ένα άλλο πρόγραμμα το οποίο είχε εξίσου θετικά αποτελέσματα. Οι δημιουργοί των δύο προγραμμάτων αποφάσισαν να εξελίξουν και τα δύο προγράμματα και να τα βάλουν κάτω από την ομπρέλα ενός οργανισμού που χρησιμοποιεί μεθόδους εφαρμοσμένου θεάτρου, κάτι άγνωστο εκείνο τον καιρό στην Κύπρο. Το πρόγραμμα κατατέθηκε για έγκριση στο Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού (ΥΠΠ) όπου κι έγινε δεκτό, κυρίως από την Ομάδα Άμεσης Παρέμβασης (ΟΑΠ) οι οποίοι τους κάλεσαν για συνεργασία. Επιχορήγησαν για πρώτη φορά το πρόγραμμα στο Ε' Δημοτικό Σχολείο Λακατάμειας, όπου και δοκιμάστηκε το 2011 η πιο ολοκληρωμένη μορφή του και από τότε εξελίσσεται ακόμα πιο πολύ διανύοντας τον 5ο χρόνο εφαρμογής του.

Το πρόγραμμα στηρίζεται οικονομικά με τους εξής τρόπους:

- α) Από το σύνδεσμο γονέων της εκάστοτε σχολικής μονάδας,
- β) Από επιχορήγηση από τη Συντονιστική Επιτροπή Αγωγής Υγείας και Πολιτότητας (ΣΕΑΥΠ). Το κάθε σχολείο μπορεί να κάνει αίτηση και μεταξύ άλλων να ζητήσει και την εφαρμογή του προγράμματος,
- γ) Από επιχορήγηση από την ΟΑΠ. Όταν η ΟΑΠ κληθεί σε κάποιο σχολείο και θεωρήσει ότι το σχολείο θα επωφεληθεί από το πρόγραμμα συστήνει κι επιχορηγεί την εφαρμογή του,
- δ) Από επιχορήγηση από τα Σχολεία Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας (ΣΕΠ). Τα σχολεία ΣΕΠ έχουν ξεχωριστή επιχορήγηση και μπορούν μέσα από αυτή να ζητήσουν να εφαρμοστεί το πρόγραμμα,
- ε) Άλλοι πόροι (ταμείο διευθυντή, διοργάνωση ημερίδας από τα παιδιά για να μαζέψουν λεφτά κτλ.)

Το πρόγραμμα *Remove The Power* είναι μια από τις δραστηριότητες του μη κερδοσκοπικού οργανισμού TheatrEtc που αποτελείται από άτομα δραστήρια στο τομέα του εφαρμοσμένου θεάτρου και της εκπαίδευσης που συνεργάζονται με κοινό στόχο την ανάπτυξη πρωτοβουλιών που προωθούν τη χρήση του θεάτρου και άλλων τεχνών ως μέσα διαλόγου και ευαισθητοποίησης γύρω από διάφορα κοινωνικά και πολιτικά θέματα που απασχολούν την κυπριακή κοινωνία. Το πρόγραμμα εφαρμόζεται από το 2010 σε δημοτικά σχολεία της Κύπρου σε συνεργασία του ΥΠΠ, την Υπηρεσία Εκπαιδευτικής Ψυχολογίας του Υπουργείου Παιδείας, τη στήριξη της Επιτρόπου Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού στην Κύπρο και τον Οργανισμό Νεολαίας Κύπρου.

13. Διαδικασία Εφαρμογής του Προγράμματος

Οι γενικοί στόχοι του προγράμματος όπως αναφέρονται από τους δημιουργούς του είναι :

- 1. Ενημέρωση, προβληματισμός και ευαισθητοποίηση για το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού.** Οι μαθητές να καταστούν ικανοί να αναγνωρίζουν βασικές έννοιες και είδη σχολικού εκφοβισμού καθώς και τους πρωταγωνιστές περιστατικών καταρρίπτοντας έτσι τους μύθους γύρω από το φαινόμενο, οι οποίοι οδηγούν στον πολλαπλασιασμό αντί στη μείωση του.
- 2. Προώθηση της συμμετοχής των γονέων σε δραστηριότητες που αφορούν στην ευαισθητοποίηση των παιδιών τους γύρω από το θέμα του σχολικού εκφοβισμού.** Η παρουσία των γονέων στην τελική παρουσίαση/εργαστήρι των παιδιών τους, συντελεί στην ενδυνάμωση των σχέσεων μεταξύ των γονέων και της σχολικής μονάδας, ενημερώνοντας τους παράλληλα για την πολυπλοκότητα αυτού του κοινωνικού προβλήματος.
- 3. Δημιουργία πολιτικής παρέμβασης της σχολικής μονάδας για την αντιμετώπιση του φαινομένου.** Η προσέγγιση του σχολικού εκφοβισμού μέσω θεατρικών εργαστηρίων μπορεί να αποτελέσει μέρος μιας σχολικής πολιτικής παρέμβασης αφού τα παιδιά, ως γνώστες του φαινομένου, βρίσκονται σε θέση όχι μόνο να μην προβαίνουν σε παρόμοιες πράξεις βίας αλλά ακόμη να αναφέρουν περιστατικά στους υπεύθυνους εκπαιδευτικούς οι οποίοι με τη σειρά τους θα προβαίνουν στις απαραίτητες διαδικασίες χειρισμού του.

4. **Ενίσχυση της αυτοπεποίθησης και αυτοεκτίμησης των μαθητών μέσω του θεατρικού παιγνιδιού.** Το θέατρο προσφέρει αναμφισβήτητα ένα δημιουργικό, ευχάριστο και ασφαλές περιβάλλον όπου τα παιδιά μπορούν να επενδύσουν συναισθηματικά, ενισχύοντας την αυτοεκτίμηση και αυτοπεποίθησή τους, ούτως ώστε να είναι προετοιμασμένοι σε περιπτώσεις όπου μπορεί να βρίσκονται προσωπικά αναμιγμένοι σε περιστατικά εκφοβισμού.

Οι πιο πάνω στόχοι πραγματοποιούνται όχι μόνο με την εφαρμογή κάποιων εργαστηρίων αλλά με ολόκληρη την διαδικασία του προγράμματος που αρχίζει από την στιγμή που το σχολείο επικοινωνεί με τον συντονιστή μέχρι και την ολοκλήρωση του προγράμματος και την παράδοση γραπτής ανατροφοδότησης από τους εκπαιδευτικούς, διευθυντές και γονείς της κάθε σχολικής μονάδας. Το πρόγραμμα προτείνει την απασχόληση των μαθητών Γ', Δ', Ε' και Στ' τάξεων δημοτικών σχολείων για περίπου δύο διδακτικές περιόδους την ημέρα σε διάστημα μίας εβδομάδας (6 μέρες).

Ολόκληρη η διαδικασία του προγράμματος χωρίζεται σε εννέα στάδια. Το κάθε στάδιο έχει ιδιαίτερη σημασία για την ολιστική επιτυχία του προγράμματος. Αναλυτικότερα, τα στάδια εφαρμογής του προγράμματος είναι τα εξής:

- 1) Το σχολείο επικοινωνεί με τον συντονιστή του προγράμματος για διευθέτηση ημερομηνιών εφαρμογής του προγράμματος.
- 2) Ο συντονιστής αναλαμβάνει στη συνέχεια να αποστείλει τα βήματα προετοιμασίας που απαιτούνται να προβεί κάθε σχολική μονάδα για ομαλή ένταξη του προγράμματος. Η προετοιμασία περιλαμβάνει:
 - Επικοινωνία με την εκπαιδευτική ψυχολόγο της κάθε σχολικής Μονάδας,
 - Αποστέλλονται εγκρίσεις οι οποίες δίνονται στα παιδιά για να δηλώσουν οι γονείς τους ότι επιθυμούν να συμμετάσχουν στο πρόγραμμα,
 - Αποστέλλεται το βιβλιάριο εκπαιδευτικού το οποίο περιλαμβάνει χρήσιμες πληροφορίες για το πρόγραμμα, το φαινόμενο του Σχολικού Εκφοβισμού, καθώς και πλούσιες δραστηριότητες για χρήση τους από τους εκπαιδευτικούς. Επίσης, συνιστάται και ο πολλαπλασιασμός του

βιβλιαρίου προς όλους τους εκπαιδευτικούς της σχολικής μονάδας,

- Ζητείται προφίλ των μαθητών το οποίο είναι εμπιστευτικό και διαφυλάσσεται κατάλληλα ούτως ώστε να γίνεται γνωστό μόνο στον συντονιστή και στην εμπυχώτρια,
 - Ζητείται παραχώρηση ωρών από το εβδομαδιαίο πρόγραμμα μια εβδομάδα πριν την έναρξη του προγράμματος,
 - Οδηγίες για προετοιμασία του χώρου όπου θα πραγματοποιούνται τα εργαστήρια
- 3) Γίνεται η πρώτη τηλεφωνική επικοινωνία εμπυχώτριας και εκπαιδευτικού
 - 4) Πραγματοποιείται μια πρώτη συνάντηση εμπυχώτριας και εκπαιδευτικού την πρώτη ημέρα έναρξης του προγράμματος. Στόχος της συνάντησης είναι το ξεκαθάρισμα πιθανόν ασαφειών σχετικά με το προφίλ των μαθητών και ανάλυσή του, παρουσίαση των στόχων, του τρόπου εργασίας και των θεματικών, καθώς και συζήτηση για πιθανούς τομείς που θεωρεί ο εκπαιδευτικός σημαντικότερους για εμβάθυνση και εμπλοκή του εκπαιδευτικού και συνεμπύχωση ή συμμετοχή στη συζήτηση μετά από τις δραστηριότητες.
 - 5) Στη συνέχεια γίνονται βιωματικά εργαστήρια με τα παιδιά ανάλογα με τις απαιτήσεις της κάθε σχολικής μονάδας σε συνάρτηση πάντα με τους στόχους του προγράμματος.
 - 6) Γίνεται μια παρουσίαση προς όλους τους εκπαιδευτικούς σε συνεδρία προσωπικού κατά τη διάρκεια της εβδομάδας εφαρμογής του προγράμματος για το φαινόμενο του Σχολικού Εκφοβισμού, το πρόγραμμα και στρατηγικές αντιμετώπισης.
 - 7) Στο τέλος του προγράμματος γίνεται μια αλληλεπιδραστική παρουσίαση προς τους γονείς, οι οποίοι καλούνται να ρωτήσουν τα παιδιά για τον χαρακτήρα που υποδύονται.
 - 8) Ακολουθεί συζήτηση γονέων, εμπυχώτριας και σχολικής μονάδας για το φαινόμενο και γεφύρωση των σχέσεων των δύο φορέων
 - 9) Κλείσιμο του προγράμματος σφραγίζεται με την παράδοση του βιβλιαρίου δραστηριοτήτων στα παιδιά και την παράδοση γραπτών ανατροφοδοτήσεων από γονείς, εκπαιδευτικούς και διεύθυνση.

Οι δραστηριότητες του προγράμματος αφορούν σε πέντε θεματικές οι οποίες είναι στοχοθετημένες και όλες οι εμπυχώτριες καλούνται να τις ακολουθήσουν. Το πόσο θα εμβαθύνουν σε κάθε θεματική εξαρτάται από τις ανάγκες της κάθε σχολικής μονάδας. Οι εμπυχωτές καλούνται να εφαρμόσουν συγκεκριμένες δραστηριότητες που είναι βασικές και στη συνέχεια να εμβαθύνουν περισσότερο στη συζήτηση στο στόχο που θέτει το σχολείο. Μια δραστηριότητα αποτελείται από πολλούς στόχους (δείκτες επιτυχίας). Το πώς θα εφαρμοστεί και πού θα δώσει έμφαση κατά τη διάρκεια της συζήτησης η κάθε εμπυχωτρια διαφέρει ανάλογα με τους στόχους της.

Οι θεματικές του προγράμματος είναι οι ακόλουθες:

A) **Ορισμοί** (εκφοβισμός, πρωταγωνιστές, είδη εκφοβιστική συμπεριφοράς),

B) συναισθήματα θύματος και πώς τα βιώνει (ανάπτυξη αυτοπεποίθησης και σωστής αναφοράς περιστατικού),

Γ) **Κίνητρα του θύτη** (από πού μπορεί να προέρχεται μια επιθετική συμπεριφορά; Μήπως ο θύτης είναι και θύμα σε μια διαφορετική κατάσταση; Μήπως ο θύτης περνά μια διαδικασία συναισθηματικής ανασφάλειας και εξωτερικεύει τα συναισθήματά του με αυτό τον τρόπο;)

Δ) **Καλλιέργεια ενός καλού θεατή** (Ποια είδη θεατών υπάρχουν και ποιος είναι ο ρόλος του θεατή; Πώς επεμβαίνει όταν γίνεται μάρτυρας επιθετικής συμπεριφοράς; Πώς στηρίζει το θύμα; Πώς αναφέρει ή βοηθά το θύμα να αναφέρει το περιστατικό;)

Ε) **Τρόποι αντιμετώπισης** (Αναφορά, αποφυγή σύγκρουσης, απόκτηση αυτοπεποίθησης, δεν απαντώ με σωματική ή λεκτική βία, γνωρίζω τα στάδια που θα ακολουθήσει ο εκπαιδευτικός για να φτάσει στη ρίζα του προβλήματος κτλ. Ακόμη και όλες οι άλλες θεματικές αποτελούν τρόπους αντιμετώπισης, δηλαδή το να αντιληφθούν τα παιδιά τα κίνητρα ενός θύτη ή να μάθουν πώς αντιδρά ένας καλός θεατής τα βοηθά στο να αντιμετωπίσουν περιστατικά στα οποία βρίσκονται αναμειγμένα.)

Το πρόγραμμα Remove the Power ακολουθεί βασικές μεθόδους και τεχνικές του Εφαρμοσμένου Θεάτρου δίνοντας σωρεία ερεθισμάτων που ποικίλουν από φωτογραφίες και βίντεο μέχρι σενάρια και στατιστικές. Βασισμένοι στα ερεθίσματα που τους παρέχονται, οι μαθητές καλούνται να ανταποκριθούν μέσα από δομημένες δραματικές συμβάσεις και στη συνέχεια να προβούν σε εποικοδομητικό διάλογο. Οι τεχνικές αυτές είναι οι καταλληλότερες όσον αφορά στην εκπαίδευση και ευαισθητοποίηση γύρω από κοινωνικά θέματα και παρέχουν τη δυνατότητα στους

συμμετέχοντες να παρουσιάσουν τα τελικά αποτελέσματα μιας τέτοιας διαδικασίας που μπορεί να έχει τη μορφή μιας τελικής παρουσίασης ή ενός εργαστηρίου.

Το εφαρμοσμένο θέατρο είναι ένα είδος θεάτρου που βασικό θέμα έχει την ενασχόληση με κοινωνικά θέματα και φαινόμενα. Οι παιδαγωγοί-εμπυχωτές χρησιμοποιούν το συγκεκριμένο είδος θεάτρου με σκοπό να αλλάξουν την αντίληψη και τη συμπεριφορά των ανθρώπων πάνω σε συγκεκριμένα θέματα της κοινωνίας όπως ο εκφοβισμός (Γκόβας,2002:74). Το εφαρμοσμένο θέατρο προωθεί την ομαδικότητα και τη συνεργασία και κατά την εφαρμογή του στο πιο πάνω πρόγραμμα τα παιδιά που συμμετείχαν ένοιωθαν ασφάλεια μέσα στην ομάδα αφού εμπλέκονταν σε θεατρικά παιχνίδια που σημασία δεν είχε ο νικητής αλλά η διαδικασία.

Οι εμπυχωτές συνήθως αρχίζουν με παιχνίδια γνωριμίας που έχουν να κάνουν με το θεατρικό παιχνίδι και σιγά σιγά προχωρούν σε δραστηριότητες ρόλων όπως ειδικός σε ρόλο, παγωμένες εικόνες και αυτοσχεδιασμούς. Μετά το τέλος κάθε δραστηριότητας ακολουθεί συζήτηση και σύνδεση ορισμών και θεωρίας. Οι εμπυχωτές δημιουργούν μέσα από εισηγήσεις των παιδιών σκηνές εκφοβιστικής συμπεριφοράς όπου τα παιδιά καλούνται να πάρουν αποφάσεις για τα κίνητρα των πρωταγωνιστών καθώς και πιθανούς τρόπους αντιμετώπισης. Ποτέ οι εμπυχωτές δεν έρχονται σε επίπεδο πραγματικών ιστοριών από τα παιδιά αλλά τα καλύπτουν πίσω από παραμύθια και ιστορίες. Με αυτό τον τρόπο είναι πιο εύκολο στα παιδιά να μπουν στην διαδικασία και να προτείνουν λύσεις αφού βρίσκονται ήδη σε ρόλο.

Στην τελική παρουσίαση, ακολουθείται η μέθοδος της καυτής καρέκλας (hot seating) και οι θεατές (γονείς, εκπαιδευτικοί και μαθητές που δεν συμμετείχαν στο πρόγραμμα) έχουν την ευκαιρία να ρωτήσουν τους ηθοποιούς-μαθητές τόσο για το χαρακτήρα που υποδύθηκαν όσο και για την πλοκή της ιστορίας. Με αυτό τον τρόπο οι μαθητές και οι θεατές έχουν τη δυνατότητα να μπουν σε μια διαδικασία αλληλεπίδρασης. Οι ηθοποιοί-μαθητές καλούνται να εμβαθύνουν στη διαδικασία με την οποία απαντούν ενώ βρίσκονται ακόμη σε ρόλο και οι θεατές προτρέπονται να κατανοήσουν τα κίνητρα και τις σκέψεις των χαρακτήρων, όπως επίσης και να ξεκαθαρίσουν οποιαδήποτε ασάφεια κατά τη διάρκεια της παρουσίασης.

15. Αποτελέσματα από την Εφαρμογή του Προγράμματος

Το 2010-2011 και 2011-2012 δόθηκαν στα παιδιά ερωτηματολόγια για έρευνα γύρω από τις διαστάσεις του φαινομένου στα σχολεία που εφαρμόστηκε το πρόγραμμα και για την αποτελεσματικότητα του προγράμματος σύμφωνα με τη μετάδοση γνώσης προς τα παιδιά. Εφόσον διαφάνηκε η αποτελεσματικότητα του προγράμματος μέσα από τα συγκεκριμένα αποτελέσματα, οι δημιουργοί του προγράμματος θεώρησαν σωστό ότι τις επόμενες χρονιές θα έπρεπε πλέον να στρέψουν την έρευνά τους γύρω από τις ανατροφοδοτήσεις των γονέων και των εκπαιδευτικών για τη καλύτερη λειτουργία του προγράμματος. Στο τέλος της σχολικής χρονιάς 2011-2012 τα αποτελέσματα παρουσιάστηκαν σε εκδήλωση όπου συμμετείχε η Επίτροπος Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού Λήδα Κουρσουμπά και εκπρόσωπος του ΥΠΠ. Εκεί βραβεύτηκαν και διάφορα παιδιά μετά από διαγωνισμό ιστορίας, αφίσας, ποιήματος και κόμικς.

Το 2011-2012 συμμετείχαν στο πρόγραμμα περίπου 1800 παιδιά των Δ', Ε' και Στ' τάξεων. Τα 1100 παιδιά πήραν μέρος στα θεατρικά εργαστήρια κι ετοίμασαν μικρή παράσταση προς τους συμμαθητές, εκπαιδευτικούς και γονείς, ενώ τα 700 παιδιά παρακολούθησαν την παράσταση κι έκαναν ερωτήσεις στους ηθοποιούς σχετικά με το ρόλο τους.

Τα ερωτηματολόγια που δόθηκαν στην έναρξη και τη λήξη του προγράμματος, περιείχαν κλειστού και ανοιχτού τύπου ερωτήσεις, καθώς και επιπρόσθετες ερωτήσεις που αφορούσαν στη μετάδοση γνώσης γύρω από το φαινόμενο όπως για παράδειγμα: Έχεις δεχτεί ποτέ εκφοβισμό; ή Έχεις γίνει ποτέ θεατής περιστατικού εκφοβισμού ή Τι είναι ο σχολικός εκφοβισμός;

Τα αποτελέσματα από τα ερωτηματολόγια, τα οποία και παραθέτω στο παράρτημα 1 έδειξαν ότι η εφαρμογή του προγράμματος είχε θετικά αποτελέσματα αφού έδειξαν μια αύξηση της τάξης του 46% ως προς την κατανόηση των παιδιών τι είναι σχολικός εκφοβισμός και το ποσοστό των παιδιών που δεν γνώριζαν τι σημαίνει εκφοβισμός μειώθηκε κατά 38%. Επίσης, υπήρξε αύξηση 19% ως προς το πρώτο πρόσωπο που τα παιδιά θα ανέφεραν περαστικό εκφοβισμού και αυτός ήταν ο δάσκαλος, άρα διαπιστώνουμε πως το πρόγραμμα βοήθησε επίσης στη βελτίωση σχέσης μαθητή και

εκπαιδευτικού. Στα παιδιά ζητήθηκε να δώσουν δικές τους λύσεις αντιμετώπισης του προβλήματος και οι απαντήσεις ήταν πολύ ενθαρρυντικές αφού τα παιδιά έδειξαν να κατανοούν ότι μέσα από τη βία δεν μπορείς να δώσεις λύσεις στο πρόβλημα αλλά ούτε και να το κρατάς μυστικό.

Στο πρόγραμμα *Remove the Power*, για τη σχολική χρονιά 2014-2015, συμμετείχαν 23 σχολικές μονάδες από όλη τη Κύπρο. Στην αρχή του προγράμματος δόθηκαν 59 έντυπα ανατροφοδότησης σε υπεύθυνους εκπαιδευτικούς τμημάτων και διευθυντές εκ των οποίων τα 50 είχαν συμπληρωθεί και επιστραφεί στον συντονιστή την τελευταία μέρα του προγράμματος. Το έντυπο ανατροφοδότησης των εκπαιδευτικών/διευθυντών περιείχε 6 ερωτήσεις ανοιχτού τύπου με τους εξής τομείς:

- Προσδοκίες σχετικά με το πρόγραμμα
- Αντίκτυπο του προγράμματος στα παιδιά
- Συνεργασία με όλους τους εμπλεκόμενους φορείς
- Χρησιμότητα του προγράμματος
- Βελτίωση του προγράμματος
- Μελλοντική συμμετοχή στο πρόγραμμα

Οι περισσότερες ανατροφοδοτήσεις των εκπαιδευτικών/διευθυντών έδιναν έμφαση στην ανάγκη τους να αποκτήσουν γνώσεις και τεχνικές γύρω από τους τρόπους αντιμετώπισης του σχολικού εκφοβισμού και επιπλέον, οι απαντήσεις τους καταδείκνυαν ότι αναγνωρίζουν εξίσου την ανάγκη για απόκτηση τέτοιων γνώσεων και τεχνικών από τους γονείς και τα παιδιά.

Στις αναφορές τους οι δάσκαλοι προσδοκούσαν την καλλιέργεια αμοιβαιότητας μεταξύ των μαθητών, την ευαισθητοποίησή τους, καθώς και στην απόκτηση ενσυναίσθησης. Άλλες προσδοκίες που παρουσιάστηκαν ήταν η ενημέρωση, η αναγνώριση και η κατανόηση του σχολικού εκφοβισμού από τους εκπαιδευτικούς και τους μαθητές, η αναγνώριση και η ταυτοποίηση των μαθητών με τους πρωταγωνιστές του φαινομένου που συνδέεται με τη σημαντικότητα του ρόλου ενός θεατή περιστατικού, καθώς και η συνειδητοποίηση των μαθητών της σοβαρότητας του προβλήματος. Ένας μικρός αριθμός αναφέραν ότι προσδοκούσαν στην κατανόηση από τους μαθητές των συνεπειών του σχολικού εκφοβισμού, στον διαχωρισμό του από άλλες μορφές σύγκρουσης (παρεξηγήσεις, καυγάδες κτλ.) και στην αλλαγή στάσεων των παιδιών,

καθώς και την εξομάλυνση των σχέσεών τους. Πολύ μικρός αριθμός προσδοκούσε στο να περάσουν ευχάριστα τα παιδιά και έγινε μόνο μία αναφορά στη γεφύρωση των σχέσεων μεταξύ σχολικής μονάδας και γονέων.

Στην πλειοψηφία οι ανατροφοδοτήσεις από τους εκπαιδευτικούς/διευθυντές αναφέρουν ότι οι προσδοκίες τους έχουν ικανοποιηθεί από πολύ μέχρι πλήρως με εξαίρεση κάποιες που έκαναν αναφορά στη μελλοντική επίτευξη των στόχων. Επίσης, κάποιιοι υποστήριξαν το θέατρο ως απαραίτητη μέθοδος πρόληψης και ενημέρωσης γύρω από το πρόβλημα του σχολικού εκφοβισμού. Τα περισσότερα τους παραδείγματα αναφέρονται σε απόκτηση αυτοπεποίθησης γύρω από τη χρήση του θεατρικού εργαλείου και γενικότερα εναλλακτικών μεθόδων διδασκαλίας καθώς και στην απόκτηση και επάρκεια γνώσεων για αντιμετώπιση και πρόληψη του φαινομένου. Επίσης, μέσα από τις θεατρικές τεχνικές οι εκπαιδευτικοί πήραν ιδέες για εμπλουτισμό στις προσεγγίσεις τους σε άλλα μαθήματα

Υπήρχαν όμως και οι αρνητικές ανατροφοδοτήσεις που έκριναν ότι τα εργαστήρια πρέπει να γίνονται από ηθοποιούς και όχι δάσκαλους-εμψυχωτές γιατί έτσι θα βοηθούσαν καλύτερα τα παιδιά να μπουν σε ρόλους και υποστήριξαν ότι κατά τη διάρκεια των εργαστηρίων επικρατούσε χαώδης κατάσταση λόγω της φύσης του εργαστηρίου.

Όσο αφορά το αντίκτυπο που είχε το πρόγραμμα στους μαθητές η πλειοψηφία των εκπαιδευτικών υποστήριξε πως βοήθησε να ενισχυθεί ο γνωσιολογικός τομέας αφού διαπίστωσαν σωστή χρήση λεξιλογίου και ορολογίας και ανάπτυξη της προφορικής και γραπτής έκφρασης. Σύμφωνα πάντα με τις ανατροφοδοτήσεις των εκπαιδευτικών τα παιδιά ήταν πλέον σε θέση να αναγνωρίσουν τις μορφές, τα αίτια, τις συνέπειες και τρόπους αντιμετώπισης του σχολικού εκφοβισμού. Τα παιδιά τώρα μπορούν να αναγνωρίσουν τα χαρακτηριστικά ενός θύτη ή ενός θύματος καθώς επίσης και πότε μια πράξη ή χειρονομία είναι ενέργεια σχολικού εκφοβισμού.

Οι εκπαιδευτικοί διαπίστωσαν πως ο συναισθηματικός και ψυχικός κόσμος των παιδιών εμπλουτίστηκε. Τα παιδιά απέκτησαν αυτοπεποίθηση και αυτοεκτίμηση μέσα από την εφαρμογή του προγράμματος καθώς ανέπτυξαν επίσης ικανότητες και δεξιότητες. Τα παιδιά έδειξαν να συνεργάζονται μεταξύ τους με ανεκτικότητα,

συλλογικότητα και να εμπιστεύονται το ένα το άλλο. Μέσα από το πρόγραμμα ενισχύθηκε και η ορθή διαχείριση της φιλίας. Εξαίρεση αποτελεί μία ανατροφοδότηση εκπαιδευτικού, η οποία αναφέρει ότι μέσα από το πρόγραμμα τα παιδιά φαίνεται ότι πήραν ιδέες για να αντιγράψουν αρνητικές συμπεριφορές.

Όσο αφορά τις ανατροφοδοτήσεις των γονέων και κηδεμόνων διαπιστώθηκε ότι είχαν μια θετική στάση απέναντι στο πρόγραμμα το βρήκαν χρήσιμο και δήλωσαν ευχαριστημένοι που εφαρμόστηκε με τα παιδιά τους. Σύμφωνα με την άποψή τους, το πρόγραμμα βοήθησε τα παιδιά τους στον γνωσιολογικό τομέα, άνοιξε διόδους επικοινωνίας με όλους τους εμπλεκόμενους (δασκάλους, παιδιά, γονείς), επέφερε αλλαγές στις στάσεις και συμπεριφορές των παιδιών και επένδυσε στον συναισθηματικό τους τομέα. Επίσης, μερικοί γονείς αναφέρθηκαν ιδιαίτερα στη μεθοδολογία του προγράμματος και χαρακτήρισαν το θέατρο ως “έξυπνος τρόπος” ή “κάτι διαφορετικό” για να εμπεδώσουν τα παιδιά στις γνώσεις που πιθανόν να κατείχαν.

Μεγάλος αριθμός γονέων εξέφρασε την ευχαρίστησή του για το πρόγραμμα αφού τα παιδιά τους δήλωναν καθημερινά ενθουσιασμένα και άρχισαν να επικοινωνούν στο σπίτι μαζί τους αναφέροντάς τους γνώσεις που απέκτησαν, καθώς και διάφορους προβληματισμούς τους για προβλήματα που πιθανόν να αντιμετωπίζουν στο σχολείο. Επίσης, οι γονείς δήλωσαν ότι το πρόγραμμα άνοιξε διόδους επικοινωνίας και αναφοράς μεταξύ των παιδιών τους και των εκπαιδευτικών αφού τα παιδιά πλέον, όπως αναφέρουν, απέκτησαν θετική στάση προς την αναφορά περιστατικών και κυρίως όταν έχουν τον ρόλο του θεατή. Την ίδια στάση έχουν αναπτύξει, σύμφωνα με την άποψή τους, και οι ίδιοι αφού ενισχύεται η σχέση τους με τους εκπαιδευτικούς και πλέον γνωρίζουν ότι η καλύτερη μέθοδος αντιμετώπισης είναι η άμεση αναφορά του περιστατικού στον εκπαιδευτικό.

Μερικές απαντήσεις παρόλο που έδειχναν ελπίδα για αλλαγή στάσεων παιδιών κι εκπαιδευτικών, φανέρωναν τη διστακτικότητα των γονέων αναφορικά με το αν τα παιδιά τους θα εφαρμόσουν αυτά που έμαθαν, ενώ κάποιες άλλες την απογοήτευσή τους για το ότι οι δάσκαλοι ασχολούνται περισσότερο με «τη μάθηση» και όχι τόσο με τέτοια κοινωνικά προβλήματα. Παρόλα αυτά, στην ερώτηση τι θα ήθελαν να αλλάξει στο πρόγραμμα το μεγαλύτερο ποσοστό απαντήσεων των γονέων δήλωσαν ότι το

πρόγραμμα δεν χρειάζεται καμία αλλαγή και είναι ευχαριστημένοι με τον τρόπο που διεξάγεται, ενώ ένα ποσοστό ανέφερε ότι το πρόγραμμα θα πρέπει να εφαρμόζεται συχνότερα, πιο συστηματικά και σε περισσότερες μέρες. Παρόμοια εισήγηση έγινε και από τα παιδιά για επανάληψη του προγράμματος σαν υπενθύμιση για όσα διδάχτηκαν. Με σκοπό τη βιωσιμότητα των αποτελεσμάτων του προγράμματος οι συντελεστές εκδώσαν δυο βιβλιαράκια, ένα για τον εκπαιδευτικό και ένα για τον μαθητή.

Το βιβλιαράκι του εκπαιδευτικού δίνεται από τη στιγμή της προετοιμασίας της σχολικής μονάδας γιατί είναι εξίσου σημαντικό να προετοιμαστεί ο εκπαιδευτικός για το είδος των δραστηριοτήτων που θα ακολουθήσουν, καθώς και να μπορεί να συνεχίσει την προσπάθεια. Η προσπάθεια για βιωσιμότητα των αποτελεσμάτων του προγράμματος όμως δε μένει μόνο στο βιβλιαράκι αλλά και στην ενίσχυσή του από την εμπυχώτρια να εφαρμόσει δραστηριότητες και να συμμετέχει ενεργά στη διαδικασία. Έτσι εξοικειώνεται με τη χρήση θεατρικών συμβάσεων ή και άλλων βιωματικών δραστηριοτήτων αφού τις εφαρμόζει πρακτικά.

Το βιβλιαράκι του μαθητή έχει τίτλο «Ποτέ ξανά ο ίδιος!» δημιουργικές δραστηριότητες που επαναφέρουν όλες τις γνώσεις που αποκτήθηκαν με τη συμμετοχή των παιδιών στις θεατρικές ασκήσεις. Οι δημιουργικές δραστηριότητες που περιέχει το βιβλιαράκι δίνει την ευκαιρία στα παιδιά να συμμετέχουν σε διαγωνισμούς αφίσας, Κόμικς, ιστορίας και ποιήματος και να βραβευτούν στο τέλος κάθε σχολικής χρονιάς.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η 6η Μαρτίου καθιερώθηκε ως Πανελλήνια ημέρα δράσης κατά της Βίας στο Σχολείο. Οι δάσκαλοι οργανώνουν διάφορες δραστηριότητες για να ενημερώσουν τους μαθητές για το πρόβλημα του σχολικού εκφοβισμού, τις μορφές και τα αίτια που το προκαλούν και εισηγούνται τρόπους αντιμετώπισης. Όλες αυτές τις πληροφορίες θα προσπαθήσουν να τις μεταλαμπαδέψουν στα παιδιά μέσα από συζητήσεις στη τάξη, με βιβλιοπαρουσιάσεις, με προβολή ταινιών, μέσα από την εφαρμογή εικαστικών εργαστηρίων αλλά και θεατρικών δρώμενων στην περίπτωση που υπάρχει εκπαιδευτικός με εξειδικευμένη επιμόρφωση.

Η χρήση των θεατρικών τεχνικών ως μέσο αντιμετώπισης οποιουδήποτε κοινωνικού προβλήματος και στη συγκεκριμένη περίπτωση του σχολικού εκφοβισμού δεν είναι στις προτεραιότητες των εκπαιδευτικών και αυτό οφείλεται στην έλλειψη γνώσεων και τρόπου εφαρμογής των συγκεκριμένων τεχνικών. Για να έχουμε θετικά αποτελέσματα από τη χρήση των τεχνικών του εκπαιδευτικού δράματος ο εκπαιδευτικός πρέπει να μετατραπεί σε εμπνευσμένο παιδαγωγό και ευαίσθητο καλλιτέχνη ο οποίος θα έχει τις γνώσεις και την αυτοπεποίθηση να συνδυάσει την παιδαγωγική στόχευση με την καλλιτεχνική για να κατευθύνει τη δράση των παιδιών.

Τα διάφορα προγράμματα που παρουσιάστηκαν ή αναφέρθηκαν σε αυτή την εργασία απέδειξαν ότι η χρήση των τεχνικών του εκπαιδευτικού δράματος συνέβαλαν με αποτελεσματικό τρόπο στην κατανόηση και διαχείριση του κοινωνικού προβλήματος. Η χρήση της μεθόδου της δραματοποίησης βοήθησε μαθητές όλων των ηλικιών στη χρήση του διαλόγου και στην ανάπτυξη της εκφραστικής τους ικανότητας και στο να αποκτήσουν αμεσότητα στην επικοινωνία τους με τους συμμαθητές τους. Η τεχνική της παντομίμας και του παιχνιδιού με τη χρήση του μορφολογικού και κινησιολογικού θεατρικού κώδικα βοήθησαν τους μαθητές να εξωτερικεύσουν αισθήματα, συναισθήματα, σκέψεις και ψυχικές καταστάσεις με τρόπο άμεσο και βιωματικό. Η τεχνική που ξεχώρισε μέσα από τα προγράμματα ήταν το Θέατρο Φόρουμ που βοήθησε τους μαθητές να αντιμετωπίσουν πολυδιάστατα το πρόβλημα και να δεχτούν την

συνύπαρξη τους με τους συμμαθητές τους και να δουλεύουν γύρω από το «Εμείς» και όχι το «Εγώ».

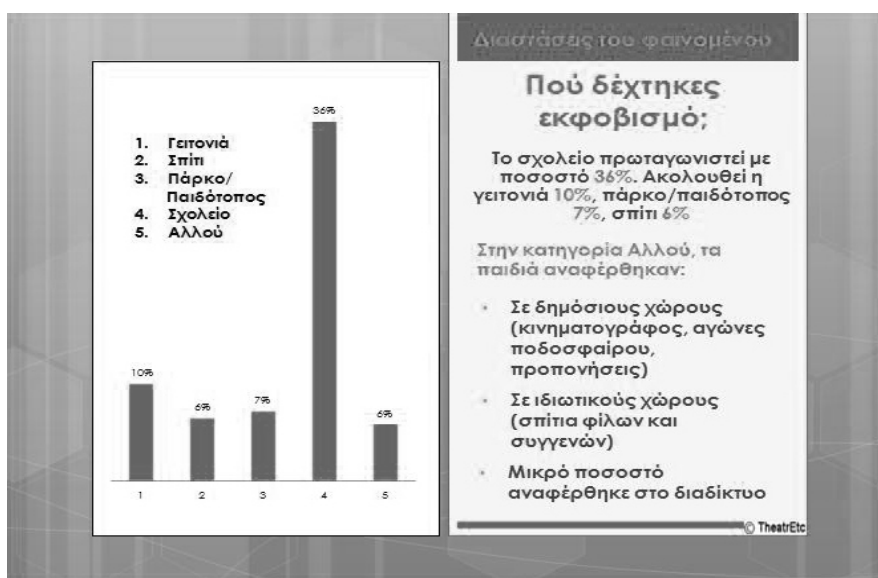
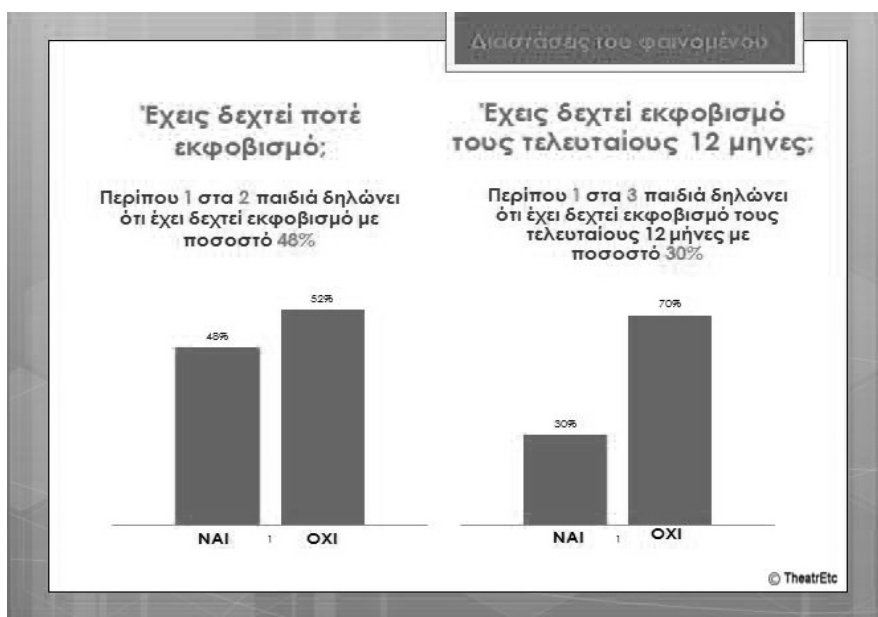
Το πρόγραμμα Remove the Power εφαρμόστηκε μόνο στα δημοτικά σχολεία της Κύπρου. Στα γυμνάσια και λύκεια της Κύπρου, που υπάρχουν και οι ειδικοί του εκπαιδευτικού δράματος, δεν βρήκα κανένα ανάλογο πρόγραμμα που να έχει εφαρμοστεί και να χρησιμοποιεί τεχνικές και μεθόδους του δράματος για αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού.

Το εκπαιδευτικό δράμα και οι τεχνικές του είναι ένα χρήσιμο όπως είδαμε εργαλείο στα χέρια των εκπαιδευτικών γιατί τους δίνει την ευκαιρία να δομηθεί μια κουλτούρα απελευθερωτικής παιδαγωγικής, από κοινού με τα παιδιά, η οποία θα τους προσφέρει τη γνώση μέσα από τη χαρά του παιχνιδιού και της ευρηματικότητας. Μέσα από τη χρήση του εκπαιδευτικού δράματος στα σχολεία θα επιτευχθεί ο στόχος για δημιουργία ολοκληρωμένων προσωπικοτήτων ικανών να ενταχθούν ομαλά στο κοινωνικό σύνολο. Καλό θα ήταν το εκπαιδευτικό δράμα να αποτελέσει μέρος του αναλυτικού προγράμματος και στη δημοτική και μέση κυπριακή εκπαίδευση αφού προσφέρει μια ευχάριστη διαδικασία της βιωματικής γνώσης και μπορεί να καταπιαστεί με όλα τα θέματα, εκπαιδευτικά και κοινωνικά.

Παράρτημα Α

Remove the Power

Α.1 Αποτελέσματα προγράμματος από την εφαρμογή 2011-2012

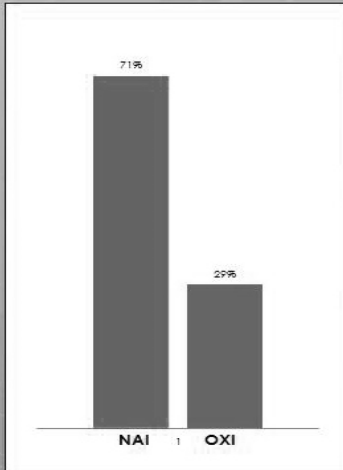
Διαστάσεις του φαινομένου

Έχεις γίνει ποτέ θεατής εκφοβισμού;

Περίπου 7 στους 10 μαθητές δηλώνουν ότι έχουν γίνει θεατές ενός περιστατικού με ποσοστό 71%

Η μεγάλη αύξηση του ποσοστού σε σύγκριση με τις μαρτυρίες των παιδιών αν έχουν υποστεί οι ίδιοι εκφοβισμό, τις περισσότερες φορές οφείλεται σε:

- Κοινωνική αντιμετώπιση του φαινομένου
- Αίσθημα ντροπής και έλλειψη αυτοπεποίθησης
- Λιγότερα περιστατικά με πολλούς θεατές

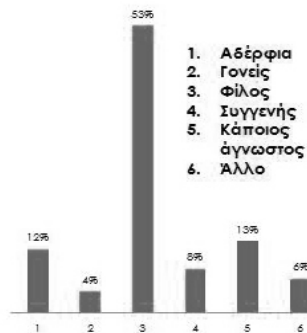
© TheatrEtc

Διαστάσεις του φαινομένου

Σε ποιο πρόσωπο έγινες θεατής περιστατικού εκφοβισμού;

Το μεγαλύτερο ποσοστό 53% αναφέρουν ότι έχουν γίνει θεατές σε φίλους τους. Ακολουθούν οι κατηγορίες αδερφός/ή με 12%, συγγενείς 8% και γονείς 4%.

Στις κατηγορίες κάποιος άγνωστος και άλλο τα παιδιά αναφέρονται σε συμμαθητές τους ή παιδιά του σχολείου τους τα οποία δεν έχουν ιδιαίτερες σχέσεις μαζί τους.

Εκπαίδευση ενός καλού θεατή

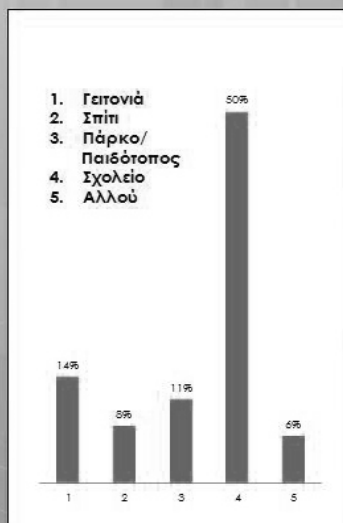
© TheatrEtc

Διαστάσεις του φαινομένου

Σε ποιο μέρος έγινες θεατής εκφοβισμού;

Το μεγαλύτερο ποσοστό 50% έχει γίνει θεατής στο σχολείο. Ακολουθούν οι κατηγορίες γειτονιά με 14%, το πάρκο με 11% και σπίτι 8%.

Στην κατηγορία Άλλού τα παιδιά αναφέρονται περισσότερο σε δημόσιους χώρους όπου γίνεται συγκέντρωση πολλών ατόμων σε παρέες, ομάδες κτλ

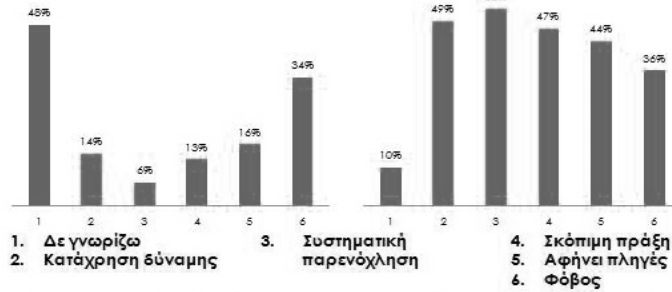

© TheatrEtc

Τι είναι Σχολικός Εκφοβισμός;

Δε γνωρίζω - μείωση 38%
 Κατάχρηση δύναμης - αύξηση 35%
 Συστηματική παρενόχληση - αύξηση 46%
 Σκόπιμη πράξη - αύξηση 34%
 Αφήνει πληγές - αύξηση 28%

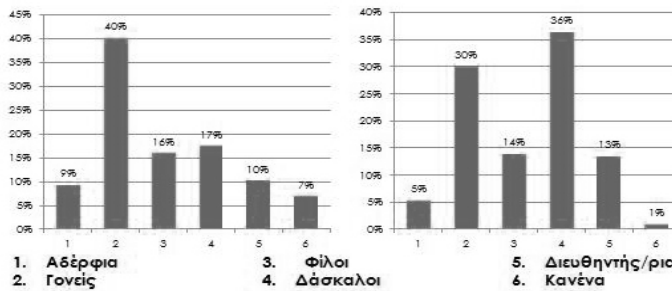
Φόβος μικρή
 αύξηση 2%

1. Δε γνωρίζω
2. Κατάχρηση δύναμης
3. Συστηματική παρενόχληση
4. Σκόπιμη πράξη
5. Αφήνει πληγές
6. Φόβος

Πού θα ανέφερες πρώτα το περιστατικό σε περίπτωση Σχολικού Εκφοβισμού;

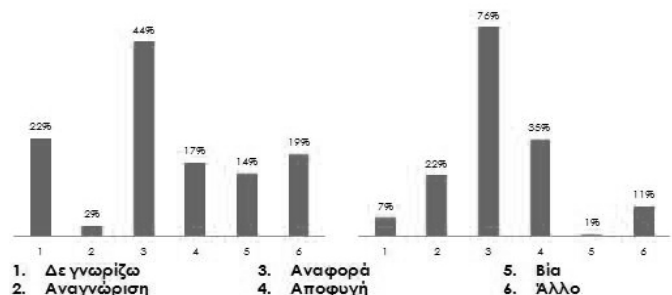
Αδέρφια - μείωση 4%
 Γονείς - μείωση 10%
 Φίλοι - μείωση 2%
 Δάσκαλοι - αύξηση 19%
 Διευθυντής/ρια - αύξηση 3%
 Κανένα - μείωση 6%

1. Αδέρφια
2. Γονείς
3. Φίλοι
4. Δάσκαλοι
5. Διευθυντής/ρια
6. Κανένα

Πώς μπορούμε να λύσουμε το πρόβλημα;

Δε γνωρίζω - μείωση 15%
 Αναγνώριση/Διερεύνηση - αύξηση 20%
 Αναφορά - αύξηση 32%
 Αποφυγή - αύξηση 18%
 Βία - μείωση 13%

1. Δε γνωρίζω
2. Αναγνώριση/Διερεύνηση
3. Αναφορά
4. Αποφυγή
5. Βία
6. Άλλο

Μεταδοχή γνώσης

Πώς μπορούμε να λύσουμε το πρόβλημα;

Παραδείγματα απαντήσεων των παιδιών
στην κατηγορία άλλο

- Να μπουν κάμερες στο σχολείο να τους παρακολουθούν
- Να πάμε αμέσως στην αστυνομία
- Να αλλάξεις σχολείο

ΠΡΙΝ	ΜΕΤΑ
<ul style="list-style-type: none"> ○ Να τον παρακαλέσω να σταματήσει ○ Με τον πιο ευγενικό τρόπο να του πω να σταματήσει ○ Να του μιλήσω ήρεμα και πολιτισμένα ○ Να σταματήσουμε τον καυγά 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Να έχει κάποιους ειδικούς που να αντιμετωπίζουν αυτά τα προβλήματα ○ Να γίνουν προγράμματα που να εξηγούν στα παιδιά ○ Να είμαστε κοντά στους φίλους και τους δασκάλους μας ○ Να μη δέρνουμε
Δραστική αντιμετώπιση	Πρόληψη

© TheatrEtc

A.2 Γενικά παραδείγματα απαντήσεων από τις ανατροφοδοτήσεις των εκπαιδευτικών/διευθυντών και γονέων από την εφαρμογή του προγράμματος 2014-2015:

- 1) *“Λόγω της σύνθεσης της τάξης μου περίμενα με χαρά τη διεξαγωγή του προγράμματος, γιατί αντιμετωπίζω αρκετά προβλήματα συμπεριφοράς και εκφοβισμού (παιδιά της τάξης σε παιδιά της τάξης ή σε άλλα παιδιά του σχολείου). Θεωρώ ότι τα παιδιά προβληματίστηκαν σε μεγάλο βαθμό” (Εκπαιδευτικός Δ΄ τάξης).*
- 2) *“Ξεπέρασε τις προσδοκίες μου το πρόγραμμα. Τα παιδιά ενημερώθηκαν αλλά και ενδυναμώθηκαν” (Εκπαιδευτικός Στ΄ τάξης)*
- 3) *“Στο θεωρητικό επίπεδο, έμαθαν έννοιες και κατανόησαν το φαινόμενο. Στην εφαρμογή χρειάζεται παρακολούθηση” (Διευθυντής)*
- 4) *“Οι προσδοκίες μας δεν πιστεύω ότι θα ικανοποιηθούν άμεσα. Τέτοια προγράμματα έχουν συνήθως μακροπρόθεσμα αποτελέσματα μετά από επανάληψη, υπενθύμιση και επιμονή εκ μέρους των εκπαιδευτικών και των γονιών” (Διευθύντρια)*
- 5) *“Ήταν σημαντικό να παρουσιαστεί μέσω του θεάτρου στα παιδιά, πέραν των υποδείξεων από τους δασκάλους, ότι πολλά στοιχεία από τις στάσεις τους και τις συμπεριφορές μεταξύ τους είναι βλαπτικές και δεν ανήκουν στο πλαίσιο των φυσιολογικών, όπως συχνά νομίζουν. Αυτό ήταν μια επιτυχία του προγράμματος” (Διευθυντής)*

Βιβλιογραφία

- 1) Ανδρέου, Ε. 2011. *Χορεύοντας με τους λύκους* Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο
- 2) Αρτέμη, Ε. 2014. «Σχολικός Εκφοβισμός: Μαθητές και εκπαιδευτικοί σε δράση και αντίδραση
URL: http://www.apostolikidiakonia.gr/gr_main/catechism/simeioseis/bullying.pdf
- 3) Αυδή, Α. και Χατζηγεωργίου, Μ. 2007. *Η τέχνη του Δράματος στην εκπαίδευση: 48 προτάσεις για εργαστήρια θεατρικής αγωγής*, Αθήνα: Μεταίχμιο.
- 4) Βούλγαρη, Κ. και Μπικάρης, Γ. και Παναγιωτόπουλου, Α. και Στειακάκη, Μ. 2012. «Θέατρο & Εκπαίδευση δεσμοί αλληλεγγύης: Θεατροπαιδαγωγικό πρόγραμμα για την αντιμετώπιση του φαινομένου της σχολικής βίας», Αθήνα: Πανελλήνιο Δίκτυο για το θέατρο στην Εκπαίδευση « Δεν φοβάμαι ... έχω φίλους εσύ;»,
URL: <http://www.TheatroEdu.gr>
- 5) Βούλγαρη, Κ. και Μπεκκάρης, Γ. και Παναγιωτόπουλου, Α. και Στειακάκη, Μ. και Γκόβας, Ν. και Κατσαρίδου, Μ. και Μαυρέας, Δ. (επιμ.) 2012. «Δεν φοβάμαι έχω φίλους εσύ;» Θεατροπαιδαγωγικό Πρόγραμμα για την αντιμετώπιση του φαινομένου της σχολικής βίας , Θέατρο & Εκπαίδευση δεσμοί αλληλεγγύης» , Πανελλήνιο Δίκτυο για το θέατρο στην Εκπαίδευση.
URL: <http://www.TheatroEdu.gr>
- 6) Γεωργιάδης, Σ. και Σεμέλη, Β. και Παπαστυλιανού, Ν. 2009. *Η Συσχέτιση της Βίας ενάντια στα παιδιά μέσα στην οικογένεια με την νεανική παραβατικότητα, Συμβουλευτική επιτροπή Πρόληψης& καταπολέμησης της Βίας στην οικογένεια.*
- 7) Γιαννάρης, Γ. 2001. *Θεατρική Αγωγή και Παιχνίδι*, Αθήνα: Γρηγόρη
- 8) Γραμματάς, Θ. 2011. *Το θέατρο στο Σχολείο: Μέθοδοι διδασκαλίας και εφαρμογής*, Αθήνα : Διάδραση.
- 9) Γραμματάς, Θ. 1999. *Διδακτική του Θεάτρου*, Αθήνα : Τυπωθύτω.
- 10) Γραμματάς, Θ. και Τζαμαργιάς, Π. 2011. *Πολιτιστικές Εκδηλώσεις στο Σχολείο: Πρωτοβάθμια – Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση*, Αθήνα: Διάδραση.
- 11) Καραβόλτσου, Α. και Γκόβας, Ν. και Κατσαρίδου, Μ. και Μαυρέας, Δ. (επιμ.) 2012. «ΘΕΑΤΡΟ & ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΔΕΣΜΟΙ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ: Το προσωπικό σύστημα αξιών και η έννοια του αυτοσεβασμού στην αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού μέσω του

εκπαιδευτικού δράματος. Πανελλήνιο Δίκτυο για τον Θέατρο στην εκπαίδευση ISBN 978-960-9529-01-3»

URL:<http://www.TheatroEdu.gr>

12) Κουδιγκέλη, Φ και Γιαννάτου, Ε. Τ. (επιμ.) 2008. Θέματα διαχείρισης προβλημάτων σχολικής τάξης: Βία και επιθετικότητα στο χώρο του σχολείου. Εκφοβισμός, τομ. II

URL:http://www.pi-schools.gr/programs/sxoltaxi/tomos_B.pdf

13) Κουρετζης, Λ. 2008. Το θεατρικό Παιχνίδι και οι διαστάσεις του, Αθήνα: Ταξιδευτής.

14) Κουρετζής, Λ. 2010. Το θεατρικό παιχνίδι: Παιδαγωγική θεωρία, πρακτική και θεατρολογική προσέγγιση, Αθήνα: Καστανιώτη.

15) Κρόκου, Ζ. 2015. Σχολικός Εκφοβισμός : 9+1 Σχέδια Εργασίας για τη πρόληψη και την αντιμετώπιση, Αθήνα: Γρηγόρη.

16) Παπαδόπουλος, Σ. 2010. Παιδαγωγική του Θεάτρου, Αθήνα : Σ.Π.Παπαδόπουλος.

17) Παπαδόπουλος, Σ. 2013. «Θεατρική παιδεία και επιμόρφωση των εκπαιδευτικών: Θεωρία και εφαρμογές».

URL: http://www.theduarte.org/1001013-σίμος_παπαδόπουλος-θεατρική-παιδε/

18) Τρίγκα Μέρτικα, Ε.Δ. 2014. Σχολική Βία: Σχολικός Εκφοβισμός, θυματοποίηση, ο ρόλος της οικογένειας-σχολείο, Αθήνα: Γρηγόρη.

19) Τσομπανίδου, Θ. «Cyber bullying ή ηλεκτρονικός εκφοβισμός. Μια νέα μορφή εφηβικής παραβατικότητας και τρόποι αντιμετώπισης»

URL:<http://www:dide.ark.sch.gr/portal/sites/default/files/ΤΣΟΜΠΑΝΙΔΙΟΥ.pdf>

20) Περίληψη την Μεθοδολογίας, ερευνητικών εργαλείων, εφαρμογής και αποτελεσμάτων του Ευρωπαϊκού ερευνητικού προγράμματος στην Κύπρο: Δάφνη III: «Awareness raising and prevention on bullying among students: Development and implementation of a school based training program for teachers» στα σχολεία. Υπουργείο Υγείας και Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού.

21) «Οδηγός εκπαιδευτικού για το θέατρο», 2011.

URL: <http://www.Didel5.gresch.gr/attachments/article/>

22) Farrington, D.P. 1993. Understanding and Preventing Bullying. In M. Torny and N. Morris (Eds.) Crime and Justice: An Annual Review of Research (vol.17), Chicago: University of Chicago Press.

23) Georgiou N. S. 2007. « Parental style and child bullying and victimization experiences at school», Social Psychology of education II 213-227.

URL: [http://www Link.springer.com/article/10.1007/511218-007-9048-5#page](http://www.Link.springer.com/article/10.1007/511218-007-9048-5#page2)
2.Published online: 16 January 2008

- 24) Olweus, D. 2009. *Εκφοβισμός και βία στο σχολείο* :Τι γνωρίζουμε και τι μπορούμε να κάνουμε, μετ: Έφη Μαρκοζάνε Αθήνα: Ε.Ψ.Υ.Π.Ε.
- 25) Besag, V.E. 1989. *Bullies and Victims in schools: A guide to understanding and management*, Milton Keynes: Open University Press
- 26) Boal A. 2008. *Theatre of the Oppressed* London: Pluton Press
- 27) Boulton J.M. 1997. *Teachers views on bullying: Definitions, attitudes and ability to cope* Great Britain: British Journal of educational Psychology, 223-233
- 28) Olweus, D. 1993. *Bullying at school-what we know and what we can do*, Oxford: Blackwell Publishers